

BPT
1/4

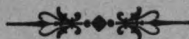
Južnoslovenski filološki list
ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС
ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

ИЗДАЈЕ
А. БЕЛИЋ

УРЕЂУЈУ:
А. БЕЛИЋ, СТ. М. КУЉБАКИН, СТ. ИВШИЋ и ФР. РАМОВШ

КЊИГА XVI

ШТАМПА ДРЖАВНЕ ШТАМПАРИЈЕ КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ
БЕОГРАД 1937

Neke kajkavske (slovenačke i hrv.-kajkavske) jezičke pojave, naročito u prezimenima

Ova je moja studija nastala zbog razlike u pisanju prezimena *Antuna Martina Slomška* i *d-r Vladimira Mačka*. Mariborski istorik, urednik „Časopisa za zgodovino in narodopisje“, d-r Fr. Kovačić, piše u svojoj knjizi: „Služabnik božji Anton Martin Slomšek, knezoškof lavantinski“ o „Slomšek“u, zadržava dakle u deklinaciji vokal *e* u nastavku te brani ovo pisanje u prvom delu svoje knjige, str. 14, koji je izašao god. 1934. U odbranu „Slomška“ napisao je g. Kovačić u spomenutom „Časopisu za zgodovino...“ XXXI (1936) 29—34, i člančić. — O Mačku — „Mačku pisao je d-r Đuro Šurmin u „Našem jeziku“ IV, sv. 5, 141—142, u članku „Protiv kvarenja narodnog jezika“, replicirao je g. A. Paunov u istom časopisu, V (1936) sv. 1 (8—11), nastavio je raspravu o tome g. Slobodan Kovačević u istom časopisu, V, sv. 2, 40 (40—42), odgovorio je Paunović, Šurmin u istom časopisu V, sv. 3 (69—75). NB. Sad treba još dodati da su o tom predmetu pisali Vladoje Dukat u „Našem jeziku“ V, sv. 7—8 (224—225) i Mirko Kovačić, ib. 225—227, te konačno Stjepan Ivšić u „Hrvatskom jeziku“, I, br. 2—3 (50—54). [Dodatak u korekturi moje rasprave god. 1938 F. I].

Antun Martin Slomšek (1800—1862), biskup lavantinski, od 1859 sa sedištem u Mariboru, rođen je na Ponikvi u srezu šmarskome (Šmarje pri Jelšah) u celjskom okrugu. Otac d-ra Vladimira Mačka bio je rodom iz istog sreza; tamo ima i danas ljudi koji se zovu Maček, a ima i drugde u Slovenačkoj ljudi s tim prezimenom. D-r Vladimir Maček živi i radi sad u hrvatsko-kajkavskoj sredini.

Moja je rasprava po svome glavnom karakteru teoriska, ali se tiče stvari koje su u vezi sa spomenutim praktičnim pravopisnim pitanjem.

I

Nastavak *jak* (: *ik*) u vlastitim imenima (prezimenima)

Radi se o tom nastavku u mome rodenome dijalektu donjih Slovenskih Gorica (selo Brezje, župa Sv. Jurij na Ščavnici u srezu ljutomerskom), dakle, — u govoru na slovenskom severoistoku, dalje u zapadnijim slovenačkim govorima (i književnom jeziku), o hrvatskoj kajkavštini, susedi moga zavičaja.

Kod zajedničkih imenica imamo nastavak *jak* i u centralnim slovenačkim govorima (i za to u književnom jeziku); ali ipak sam opazio

da ima moj severoistočni slovenački govor nastavak *jak* u nekim rečima gde centralni slovenački govori tog nastavka nemaju, nego ga zamenjuju nastavkom *ik*; tako se kod nas govori *lešnjak* (na zapadu *lešnik*), *kòlednjak*¹): kolednik, *čòprnjak*: coprnik...; samo s mog istoka su mi poznate reči: *svàtovčnjak*, *fúrtošnjak*, *saninjak* (na zapadu prema Pleteršniku *saninec*, *sanenec*), *zápečnjak*: zapečnik...

Nastavak *jak* je vrlo dobro poznat u hrv. kajkavskom i u daljim jugoslovenskim govorima: slovenački *ribnjak* je već u Zagrebu *ribnjak*, *pašnjak* je u Zagrebu *pašnjak*, slovenački (obično) *podkožnjak* je u Zagrebu *podkožnjak*, zapadnoslovenački *dimnjak* je u ostalim jugoslov. govorima *dimnjak* (u mom dijalektu se mesto te reči govori tuđica: *ror*).

S druge strane, nastavak je *ik* (*-nik*) u mom dijalektu u zajedničkim imenima vrlo redak: ima u njemu stari slovenski *travnik*, mlađi *škojnik* (još pre 50 godina običan naziv za upravnika škole), u kojemu je *k* neobično, jer se govori samo šola, ne škola, i *mantrnik* od tuđe *mantra* (mantra, martra), *mešnik*, *betežnik*, *voglednik*... Reči kao što su na pr.: grešnik, potnik, dolžnik, učenik itd. kod nas uopšte nema.

Prema tome preimućstvo nastavka *jak* veže severoistočni slovenački govor više sa susednim hrvatskim kajkavsim dijalektom (i daljim jugoslovenskim govorima) nego sa centralnim slovenačkim govorima.

Sad da vidimo kako je sa tom stvari kod vlastitih imena (prezimeni)! Ne treba ovde razlikovati prezimena na *jak* i *mesna* imena na *jak*: lingvistički su ista tvorba; to vredi ne samo za reči sa nastavkom *jak* nego i za reči sa složenim nastavkom *ščak*, sa nastavkom (*n*)*ik*, *-ec* itd.: vlastita imena kao na pr. Bajc, Belšak, Brežnik, Ravnik, Smrtnik..., koja poznajemo pre svega kao prezimena, jesu ujedno i mesna imena; „Kozjak“ je poznat najviše kao mesno ime, ali je (u Hrvatskoj) i prezime.

U zapadnim krajevima bivše slovenačke Štajerske je vrlo, vrlo mnogo prezimena na *ik*, na mojem slovenačkom severoistoku je u prezimenima tipičan nastavak *jak*. *Trstenjaki* su istočni Slovenci, između Mure i Drave: u ljubljanskom okrugu nalazi se selo *Trstenik*. Na severoistoku ima i *Vedrnjak* (isto što je zapadniji *Vetrnjak*?). U Cankovi kraj Radgone bio je u svoje vreme župnik *Borovnjak*, u Ljutomeru kapelan *Viličnjak*, u Gornjoj Radgoni upravnik škole Simon *Erženjak* (rodom sa Ptuijske Gore). Ima u onoj zemlji ljudi koji se zovu: *Pušenjak*, *Hajdinjak*, *Šumenjak*, *Slodnjak*, *O(v)senjak*.. Kod Sv. Benedikta u Slov. Goricama nalazim prezime *Bernjak*, dok je na slovenačkom zapadu

¹) Akcenatski znakovi mi u ovoj raspravi znače samo kvantitet vokala, ne i kvalitet.

poznat *Bernik*, kod Sv. Kungote na Pohorju je *Ravnjak*, čije prezime odgovara običnijem *Ravniku* (jedan svećenik, g. 1756 u Spodnjem Dravogradu, zvao se Ravnak = Ravnjak). Što se tiče mesnih imena, navodim *Slamnjak* kraj Ljutomera, Antuna Krempla *Cirkevnjak* (jedna njiva na kraju moga sela zvaše se: *teleč(n)jak*; u gornjoradgonskom srezu je *Brežnjak*, dok je zapadno od Maribora i severno od Drave *Brežnik* (Brežnik je u savinjskoj dolini i prezime). Na južnijem slovenačko-hrvatskom pograničju se nalazi *Tuščak* (severoistočno od ilirske Bistrice), severoistočno od Kastva *Kačjak* (Kačnjak?), dok je u zapadnoj Štajerskoj *Kačnik*. Uz *Brodnjaka* (u Makalama) mi stoji zapadniji *Brodnik*.

Svakako su vlastita imena na *-jak* karakteristična naročito za slovenački severoistok: imena na *-jak* možemo naći dalje i kod susednih hrvatskih kajkavaca.

Ima danas u onim krajevima i prezimena na *-ik*, kao: Čolnik, Osojnik, Ornik, Pečovnik, Babnik, Zelenik (vulgo-ime Breznik)... , ali to ne menja činjenice da je *-jak* tipičan za te krajeve, jer ga na zapadu u prezimenima nema. Uostalom, imam utisak da su mnoga takva prezimena kao Pučnik, Kurnik, Rebrnik, Zavrnik, možda i Močnik, Farčnik i Ježovnik, koja se mogu naći i uz Dravu i Muru u Slovenskim Goricama, prenesena tamo iz zapadnijih krajeva. Mariborski moj učitelj, kasnije profesor na Učiteljskoj školi u Mariboru, Ivan *Koprivnik*, bio je rodom sa Pohorja, gde su nam se još iz kraja srednjeg veka sačuvala mnoga imena na *-nik* (ČZN XXXII, 323).

Sa seobom prezimena moramo uvek da računamo; potrebne bi bile tu sasvim detaljne studije. U mnogo slučajeva može se sa sigurnošću reći da je kakvo prezime tamo gde se danas nalazi priseljeno (Takvo bi bilo na pr. prezime *Humek* u ljubljanskoj okolini).

Naročitu pažnju hteo bih svratiti na vulgo-imena na *-jak* u mom zavičaju. U selu Biserjanama ima kuća: *Topoljakovi* (od *Topoljak*), dok se kao prezime nalazi (piše) *Topolnik* (prezimana Topolnjak se ne sećam u našim krajevima, ali je ono na pr. u Zlataru); u Brezju su *Postružnjakovi* (od Postružnjak), dok se kao prezime nalazi (piše) *Postružnik* (od 1778—1799 bio je kod Sv. Jurija učitelj Valentin Postružnik). U Bolehnečicama su vulgo *Rebrnjakovi*, na zapadu je prezime: Rebrnik (Rebrnik se zvao jedan svećenik u Središću 18 st., r. u Kamenici zapadno od Maribora god. 1700). Mislim da ima još i danas vulgo-ime *Kotnjakovi*, dok se dalje na zapadu ljudi zovu: *Kotnik*; oko 1814 su se u Ljutomeru ljudi zvali *Kotnjak* (isto tako u Petrijancima kraj Varaždina barem 1860, i danas je u Zagrebu *Kutnjak*).

Razume se: vulgo-imena na *-jak* bila su prvobitno vrlo često prezimena. Iz napred navedenih primera vidimo da su se prvobitna imena na *-jak* kao prezimena počela zamenjivati oblikom na *-ik*. U tome vidim uticaj književnog kao zapadnog slovenačkog govora; odlučivali su, valjda, često oni koji su crkvene matice pisali.

Ko bi hteo tačno prikazati i pokazati taj razvoj koji nam se čini tako verovatan već prema današnjim činjenicama, morao bi da prouči matice u župnim dvorovima. Ja sam o raspustu 1936 imao priliku da malo pogledam u matice svoje rođene župe Sv. Jurija na Ščavnici. Našao sam ovo.

Pod kraj 18 veka, oko 1830, nalazi se u maticama te župe (držim, isključivo) *Topolnjak*, na pr. u selu Čakova, „Topolnjak“ je bilo dakle i prezime, ali oko 1825, 1828 živeo je u župi i Georg *Topolnik*. God. 1827 potpisao se pisac matice: Topolnik, a svedok: Topolnjak. Oblici se dakle već mešaju; vidi se pak da je prvobitno Topolnjak. Danas to prezime tamo glasi, mislim, isključivo: Topolnik.

Oko 1793 se nalazi prezime *Poplatnjak*, danas je ono *Poplatnik*. Oko 1768 ima prezime *Lešnjak*, a danas je valjda samo *Lešnik* (kod Sv. Jurija samoga danas bi se jedva moglo naći to prezime, u jednom ili drugom obliku).

Poznato je u onim krajevima prezime *Vrbnjak*: oko 1745 sam zabeležio i *Vrbnika*, kao što ima *Vrbnik* u drugim krajevima, kao prezime ili kao mesno ime (Posle 1707 bio je u Sv. Križu kraj Rogaške Slatine kapelan Juri Vrbnik, rođen u Kapli u Koruškoj (Orožen, Das Bisthum und die Diözese Lavant VII, 60–61); prezime *Virbnik* (u savinjskoj dolini) samo se ortografijom razlikuje od *Vrbnika*¹). Kao mesno ime dodajem još *Vrbnik* nad morem.

U Radvincima, selu kraj Negove, bio je oko 1767 jedan „Merzhniak“ (Merčnjak), a na Galošaku oko 1798 „Anna Merschnikin (Merchnekin)“, dakle prezime *Merčnik*, kao što ima i danas „*Merčnika*“.

Potočnik i Potočnjak (Potozhnik, Potozhnjak); i danas se tamo nalazi Potočnjak, dok je dalje na zapadu isključivo Potočnik.

Lükovnjak (Lukovnjak) je staro prezime, te se kao takvo sačuvalo do današnjega dana. Prezimena u obliku *Lukovnik* ne nalazim. Prezime *Hajdinjak* nalazim u Sv. Juriju oko 1777.

Oko 1769 živela je u Središću nad Dravom „Marija Gradišnjakin“ (Gradišnjak): na slovenačkom zapadu je poznato prezime *Gradišnik*.

¹) *Vrbanjšček*, što ga g. Fr. Kovačić navodi u ČZN XXXI (1936), 33, valjda je prvobitno: Urbanščak.

I kod prezimena možemo, kako se vidi iz navedenih primera, utvrditi ono što smo utvrdili kod zajedničkih imena: da je u donjim Slovenskim Goricama stariji i autohtoniji nastavak *jak*, a da je kod prezimena taj nastavak uzmicao pred zapadnim *-ik*. Seobe su uz Poplatnjaka, Merčnjaka itd. postavile Poplatnika, Merčnika; u toj je razlici krajnji *-ik* pobeđivao, bar u prezimenima, koja se pišu, a *-jak* je često ostao kao vulgo-ime, koje se samo govori.

Oko 1811 bio je u Sv. Juriju lončar *Kolednik* (iako se tamo i kao zajedničko ime govori samo: kolednjak). Već oko 1807 nalazim *Močnika*, isto ime koje je u današnjem Zagrebu u obliku *Mučnjak*. Oko 1788 nalazim u Sv. Juriju *Krušnika*, a oko 1857 u Varaždinu (i danas u Zagrebu) *Krušnjaka*. Kao prezime i kao vulgo-ime poznajem danas u Sv. Juriju samo *Breznika*, koji je u centralnom slovenačkom teritoriju dobro poznat.

Hrvatskokajkavskom *Mučnjaku* i *Krušnjaku* dodajem još varaždinskog (oko 1864) i zagrebačkog (danas) *Koprivnjaka* (u Rogacu je brijuč Koprivnjak), kojemu odgovara zapadno slovenačko *Koprivnik*, i *Breznjaka*. Kranjskome *Žitniku* odgovara zagrebački *Žitnjak*.

I kod prezimena vidimo ono što smo utvrdili kod zajedničkih imena: *severoistočni slovenački govor tvori sa susednim hrvatskokajkavskim govorom jednu jedinicu*; što ga je sa susednim Hrvatima prvobitno spajalo, to ga je u istoj meri odvajalo od slovenačkog zapada.

II

Nastavak š(č)ak : -š(č)ek u prezimenima

Nastavak *ščak* je lingvistički zapravo isti nastavak kao i *-jak*, dakle nastavak o kojem sam u prvom poglavlju govorio. *Obrščak* u Jurčičevu „Desetom bratu“ je krčmar u selu Obrhku, dakle je zapravo: Obrhk-jak, kao što je vrh kraj Ljutomera Radomerščak zapravo — Radomersk = jak.

Prema tome očekujemo a priori da ćemo *-ščak* naročito naći tamo gde smo našli *-jak*, tj. u Slovenskim Goricama i kod susednih hrvatskih kajkavaca. Ali treba uvažiti da u donjim Slovenskim Goricama na nekim mestima *šč* prelazi u *š*: tamo bismo onda imali nastavak *šak*. U mojoj rođenoj župi u Sv. Juriju na Ščavnici imamo *š za šč¹*), zato se govori: *išem* (= iščem), *Šavŋca* (= Ščavnica), *pišenci*

¹) Ipak se u maticama te župe oko 1768 nalazi Martin Jeronimščak. — Čudnovato je pak da se „vrh“ *Murščak*-Mūrščak, koji spada u jurjevsku i kapelsku župu, zove samo tako, a nikada *Muršak*.

(= piščanci), *püšati* (= puščati), *püša* (= pušča), *strniše* (= strnišče). Jednako je kod susedne Kapele i u Gornjoj Radgoni: tamo su „vrhovi“: *Kobilšak*, *Hercegovšak*. U Ljutomeru nema tog prelaza *šč u š*, zato imamo kraj Ljutomera vrhove *Kámenščak*, *Radomérščak*; u susednim Cezanjovcima je prezime *Püšenjak* prvobitno glasilo Puščenjak (danas se to prezime, prema dijalektima gde je *š* mesto *šč*, piše uopće: Pušenjak).

Nalazim u mom zavičaju prezimena: *Stranjšák*, *Korošák* (Korošk-jak), *Peršák* (ili: Përšak), *Belšak* (Sv. Tomaž kraj Ormoža), *Geršak* (notar u Ormožu, ali rođen u Sv. Petru pod Sv. Gorama¹), *Gomilšak* (Sv. Bolfank u srednjim Slovenskim Goricama)... Imena „vrhova“ (grebena — brežuljaka sa vinogradima): *Mürščak*, *Gálošak*, *Kokolánjšak*, *Grábšišak*, *Crmlénšak* (Sv. Bolfank u Slov. Goricama), *Borošák* (prezime u Zagrebu: Borovšak), *Radomérščak*, *Kámenščak*, *Pòlenšak* (sigurno: Polanjščak, poljanski...)... Ima i nekoliko reči na -šak koje nisu prezimena ni mesna imena: *slatináršak* je boca (prvobitno za slatinu), *gostivánjšak* je gost na „gostúvanju“ (na svadbi); *preklénšak* i *saprmènšak* su kletve... Imena na -ščak nalazimo i kod hrvatskih kajkavaca: *Gorščak*, *Konščak*, *Lipovščak*, *Granščak*, *Brezinščak*, *Medveščak*... Oko Samobora, Lobora u Hrv. Zagorju se vinogradi, livade, brda, njive često zovu na -ščak²).

Dokle na zapadu ide taj nastavak?

Na liniji Maribor—Celje nalazimo na širokom pojasu vrlo često nastavak *šek*; taj nastavak ide onda dalje preko bivše Kranjske u Goričko Primorje.

Na Ponikvi i oko Ponikve, u šmarskom srezu, na liniji Maribor—Celje, ali bliže Celju, nalazi se prezime *Slomšek*. Slomškovi bliži zemljaci, dakle Ponkovičani, mogu se zvati, na pr.: *Zdolšek*, *Marzidovšek*, *Zagajšek*; u samom Šmarju su među drugima: *Grabenešek*, *Regoršek* itd.; iz sreza konjičkog (Konjice) je *Zidanšek*, iz sreza gornjogradske je *Tominšek*. Iz raznih krajeva, najviše između Drave i Save su: *Gajšek*, *Gomilšek*, *Glinšek*, *Dolinšek*, *Planinšek*, *Gorišek*, *Buko(v)šek*, *Zabukošek*, *Pustoslemšek* (Gornji Grad), *Arzenšek*, *Bezenšek*, *Strmšek*, *Jamšek*, *Arnšek*, *Brinšek*, *Zrinšek* (Zrimšek), *Zakrajšek*, *Skrbinšek*, *Klan(j)šek*, *Drnovšek*, *Jezeršek*, *Vodušek*, *Sotošek*

¹) Prvobitno možda „Gerčak“ od „Gerta“ (kao što je poljski Gierczak), ali je po netačnoj nemačkoj ortografiji č bilo čitano kao š.

²) Isp. Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena XVI, 18-20, XX, 54, 56. — Imena meseci kao: *jakopanjščak* (juli), *mihalščak* (Glonar, Slovar slov. jezika, navodi iz Prekmurja: mihalšček).

(Sotlšek), Jelovšek, Podreberšek, Jerovšek, Vranšek, Tobolšek, Vrstovšek, Turnšek, Tan(j)šek, Babšek, Stegenšek, Cilenšek, Paulšek, Prekoršek, Poljanšek, Marinšek, Konšek, Orešek, Podbevšek, Regoršek, Lendovšek, Hribovšek, Goršek, Vinšek, Hajšek, Leskovšek, Ilovšek, Medvešek, Trojanšek, Stiplošek, Dobovišek, Blagotinšek, Slatinšek...; Gabršek, Gabrovšek, Podkrajšek, Mačkovšek, Lipovšek, Kogovšek, Petkovšek, Čebrašek, Pavšek, Kavšek, Perušek, Polavšek, Podgoršek, Kamenšek, Andolšek, Krameršek, Malenšek; Strašek... Gde se skupina *šč* sačuvala, gde nije prešla u *š* (u Šmarju i Rogacu je *š*: išem itd.), tamo taj nastavak glasi *šček*, zato je *Kurešček*, mesto koje se nalazi zapadno od Turjaka u Kranjskoj; uz Soču u goričkom primorju: Gabršček, Levpušček, Klan(j)šček, Veljšček, Rakovšček, Podbršček, Zakrajšček, Zavojšček, Goljevšček, Stranjšček, Brezovšček, Gomišček (sigurno od Gomišček), Medvešček, Velušček, Velišček, Zelinšček, Drašček... (Potonje primere mi je dao g. d-r Vladimir Orel, advokat, r. iz Kanala nad Sočom). Naveo sam namerno veći broj prezimena sa nastavkom *šek* (*-šček*), a moglo bi ih se navesti još i mnogo više, zato da se vidi kako je u zapadnoslovenačkim govorima taj nastavak čest. Od navedenih prezimena nalaze se danas i u Kranjskoj ova: Dolinšek, Planinšek, Gabršek, Zakrajšek, Podkrajšek, Kogovšek, Perušek, Pavšek, Marinšek, Malenšek, Mačkovšek, Gorišek.

Što se postanka nastavka *šček* tiče, treba svakako uzeti u obzir ovakve pojave: ovde se neko zove *Gomilšak*, a tamo *Gomilšek* (*šček*); ovde *Stranjšak*, tamo *Stranjšek* (*Stranšek*)¹⁾, uz *Medveščaka* (čovjek i zagrebački potok) je *Medvešek* (*Medvešček*), pored *Reberšaka* je *Reberšek* (*Podreberšek*), pored *Podrepšaka* je *Podrepšek* (*Podrepček?*), pored *Drvanšaka* se nalazi *Drvanjšek*²⁾, pored *Sedelšaka* je *Sedelšek*³⁾, pored *Podmilšaka* (?) ima i *Podmilšek-Podmilšček*. Pored mesnog imena *Polenšak* (kraj Ptuja) ima prezime *Polenšek* (u gornjogradskom okrugu i u Kranjskoj). Hrvatsko kajkavski *Konščak* je slovenački *Konšek*, a *Lipovščak* je *Lipovšek*, *Zrinščak* (kraj Daruvara) je slov. *Zrinšek*,

1) Ubijenog u Mariboru leti 1936 novine su nazivale: Ivan Stranjšek, gen. Stranjška, a njegova je porodica u parti pisala: Stranjšak. Isp. gore: Stranjšček (u Kanalu nad Sočom).

2) Jedan Drvanjšek („Derveinschegg“) bio je 1837 učenik Varaždinske gimnazije, sigurno Slovenac.

3) Prema Orožnu, Das Bisthum und die Diözese Lavant, IV, 150, bio je u Laškom od 1710—15 svećenik Johann Sedelšek, a u Sv. Jakubu u Dolu 1713 svećenik Johann Sedelšak (ib., 380). To je sigurno prezime *Sotlšak*, *Sotlšek*, *Sotošek*.

hrv. *Pišćak* bi mogao biti slov. *Pišek*, *Brezinščak* je *Brezinšček* (po svoj prilici Slovenac od Soče); jedan Gajev vrsnik se pisao *Granščak*, a i *Granšek* (Granschek); hrvatski *Gorščak* je u Slovenačkoj *Goršek*... Prema tim i takvim slučajevima teško je sumnjati da nastav *š(č)ek* ne bi bio isti što je *-š(č)ak*, tj. može se tvrditi da je *š(č)ek* nastalo iz *-š(č)ak*. Iz istih se slučajeva naročito jasno vidi da je nastavak *š(č)ak* tipičan za slovenački severoistok i za susedne hrvatske kajkavce, a *-šek* mu je zapadni slovenački sused. Opet vidimo da jezička granica nikako ne ide zajedno sa bivšom granicom Hrvatske i slovenačke Štajerske, nego da ona ide preko slovenačkog ozemlja.¹⁾

Porodice ljudi koji se zovu: *Podmilšak*, *Dolšak*, *Plavšak*, *Poljšak*, *Slapšak*, *Ramšak* (koji je brat hrvatskom Ramušćaku), *Svoljšak*, *Vremšak*, *Biščak*, *Kreščak*..., a žive negde na slovenačkom zapadu, sigurno su se sa severnog slovenačkog istoka ili iz susedne kajkavske Hrvatske tamo preselile.²⁾

Uzmemo li za sigurno da je zapadni slovenački nastavak *š(č)ek* nastao iz *-š(č)ak*, koji se sačuvao samo na slovenačkom severoistoku i u hrvatskoj kajkavštini, onda nastaje pitanje: kojim putem je *-š(č)ak* moglo preći u *-š(č)ek*? dakle: *a* u *e*?

¹⁾ Kako se u mojoj užoj domovini nastavak *šek* prvobitno činio neprirodan, vidi se iz ovoga: Moj stric je (u 80-im ili 90-im godinama prošlog stolecā) govorio o Slomšku, kojega se još sećao, rekao: *Slomšak*; sigurno moj stric tog oblika nije gde čuo, nego je, prema svom jezičkom osećanju, oblik tog prezimena prilagodio svom dijalektu koji ne poznaje *-šek*, nego *-šak*. Isp. gore obrnuti slučaj sa *Stranjšakom*. U Rogacu, varošici dravske banovine na hrvatskoj granici, jedna se porodica danas zove *Brezinšek*, ali otac današnjeg gazde, koji se u Rogatcu preselio sa susednog Huma na hrv. strani, zvao se još *Brezinščak*.

²⁾ Slovenački pisac Josip Podmilšak (1845—1874), rodom iz Krašnje u ljubljanskom okrugu, potpisivao se sam: *Pomilšček*. Isp. „Spise Andrejčkovega Jožeta“ I (1884). U Slovenačkoj se nalazi prezime *Tušek* i *Tušak* (u Sv. Antunu u Slov. Goricama je trgovac *Tušak*, gen. *Tušaka*; u Savinjskoj dolini je učitelj *Tušak*, u Zagrebu je *Tušak*, a u Hrv. Zagorju je selo koje dobiva ime *Tuški*, jer se mnoge porodice u tom naselju zovu *Tušek* (Izveštaj prof. d-r M. Petanjka u Zagrebu). Držim da je najpre to prezime glasilo: *Tulščak* (slov. protestant Ivan Tulščak). Oblik *Tušek* nalazim i u svojoj užoj domovini; u maticama krštenih u Kapeli našao sam kod g. 1773: „Georgius Tušek“ — 1777: Georgius Tūšek (sigurno isto lice), a 1807: Maria Tuszekin. Pada u oči *ü* u tom slučaju; *u* prelazi u mojoj užoj domovini u *ü* samo ako je etimološko; *u* iz *!* (sunce, vuna) ne prelazi, a ipak moramo „Tulščak“ iz „Tlščak“ izvoditi. Možda je baš taj slučaj sa *ü* znak da to ime u obliku „Tušek“ tamo nije autohtono, nego je priseljeno, a kao nešto što u lokalnom govoru nije organsko, pretrpelo je „neorgansku“ promenu (uostalom reči „tust“ kod nas danas nema). — Je li ljubljanski *Košak* lubbreški *Košćak*?

Kod tog pitanja morali bismo pre svega znati, kakvo je to *e* u nastavku *š(č)ek*; je li to u izgovoru puni vokal *e*? Na zemlji između Drave i Save u bivšoj Štajerskoj, odakle je i *Slomšek*, svakako je to pun vokal, ali to je ujedno zemlja u kojoj se i nekadašnji *poluglasnik* izgovara kao puno *e* (den, petek itd.). Važno bi sad bilo znati, kakvo se *e* čuje u prezimenima na *-š(č)ek* u onim slovenačkim govorima koji poznaju poluglasnik, te ga u nastavcima često izbacuju, dakle u — govorima bivše Kranjske i Goričke. Iako sam više od 20 godina u Ljubljani živeo i radio, ipak nisam sad, kad već 17 godina većinom živim u Zagrebu, sasvim siguran kako se zapravo vlastita imena na *-ek* u Ljubljani u narodnom govoru izgovaraju; boraveći u Ljubljani o toj sam stvari razgovarao sa g. Karlom Mahkotom, sekretarom Ljubljanskog pozorišta, koji je rođen Ljubljančanin; prema njemu je narodni (pučki) izgovor ne samo: *kruhk*, *vozičk*, *otročičk*, *možičk*, *kozličk* itd., gde je prvobitno u nastavku bilo, nego i: *Zakrajšk*, *Podkrajšk*, *Tuššk*, *Planinšk*, *Kogovšk*, *Peruššk*, *Pavšk*, *Marinšk*, *Mačkošk*, *Vodušk*, *Drnovšk*, *Skrbinšk* (iako je glumac g. Skrbinšek rodom iz Štajerske), *Jezeršk*, *Volavšk*, *Podgoršk*, *Kavšk*...; prema tome se sa nastavkom *šek* postupa jednako kao i sa nastavkom *ek* (*ɛk*), dakle sa *e* u njemu kao sa poluglasnikom. Jednako će biti u većini dijalekata ostale bivše Kranjske; u Blokama (između Cerknice i Velikih Lašća) dobro je poznato prezime *Zakrajšek*, ali se izgovara *Zakrajšk*.¹⁾ U Kanalu nad Sočom govori se ne samo *petk* nego i: *Podbrščk* (= *Podbršček*), *Levpuvščk*, *Goljevščk*, *Stranjščk*, *Brezovščk*, *Gomiščk*, *Medveščk*, *Rakovščk*, *Veluščk*, *Zelinščk*, *Draščk*..., dakle i u goričkim se govorima sa *e* u nastavku *šček* postupa kao sa poluglasnikom. Rezultat sviju tih opažanja je ovaj: *gde je u nominativu petk, tamo je i Podkrajšk*. Taj fakat nam nameće paralelizam i u drugim dijalektima: *gde je u nominativu petek, tamo je i Podkrajšek*. *Slomšek* se danas u njegovu rođenom srezu izgovara sasvim kao na pr. *Lojzek*..., jedno i drugo sa jednakim punim *e*.

Kad vidimo da se sa nastavkom *šček* u svima slovenačkim dijalektima postupa kao sa *-ek* (*ɛk*), te je dakle *e* u njemu jednak vokalnom elementu u *-ek*, možemo preći na pitanje, kako treba tumačiti prelaz *-ščak* u *-šček* (*ščɛk*) (prelaz sam nam se čini nesumnjiv).

Promenu vokala *a* u *e* imamo i u nekim drugim nastavcima: prezime *Somrek* (u Štajerskoj) nastalo je sigurno iz *Somrak*; *Bolfenk*

¹⁾ Moj izvestilac je g. Vrtačnik, 1935—1937, slušač Više pedagoške škole u Zagrebu; rekao mi je da je u starijim maticama u Blokama video oblik *Zakrajšček*, ali danas se ljudi pišu: *Zakrajšek*.

je mesto *Bolfank*; u Kranjskoj je *Kravjek* mesto *kravjak* (kod Prešerna se nalazi *Lesničnjek*, koji bi se u književnom jeziku pisao: Lesničnjak, i *Levičnjek* mesto Levičnjaka, *babjek* je mesto babjak, mesna imena *Kozjek*, *Kožljek*, *Medvedjek*, *Žabjek*, *Žabljek*... (uz: Kozjak, Medvedjak, Žabjak...¹⁾) Tumačenje promene u tim primerima nije teško; kod *-jak*: *-jek* je asimilacija zbog *j* jasna, kod *Somraka*: *Somreka* možemo misliti na uticaj *r* na sledeći vokal; već je teže ovamo metnuti *Bolfenka*, *Polenšak* (valjda od: *Polanšak*, *Poljanjščak*) i *pišence* (od: piščanci). I kod *-š(č)ak*: *-š(č)ek* se mislilo na asimilaciju²⁾: da je *a* prešlo u *e* zbog *š(č)* koje je stajalo pred njim, ali primeri takve asimilacije koji se navode za užu domovinu Slomškovu, malobrojni su³⁾ i malo važe u tumačenju jedne pojave koja nije sporadična i koja nije ograničena na jednu grupu govora, nego se raširila na čitav slovenački zapad.

Promena vokala u nastavku *š(č)ak* olakšana je bila u slučajevima u kojima je taj nastavak bio nenaglašen, a nenaglašen je on, bar danas, u mom rođenom dijalektu u većini primera koje sam gore naveo: Gomilšak, Belšak, Geršak..., Murščak, Galošak, Kokolanjšak, Polenšak, Kamenščak, Radomerščak...; akcentiran je u imenima: Korošak, Stranjšak, Borošak. Bolji poznavalac akcenatskih prilika će moći reći kako je prvobitno bilo sa akcentom nastavka *š(č)ak*. Moguće je da se na liniji Maribor—Celje akcentat u mnogim rečima na *-š(č)ak* pomerio sa nastavka za jedan slog natrag⁴⁾. Nemamo pak pravog povoda misliti da je u prezimenu *Slomšek* (Slomščak: Slomsk + jak) prvobitno akcentat bio na nastavku, te bi prezime glasilo: Slomščak, štaviše, prema izgovoru u Šmarju *Stla^mmšek*, držim da je akcentat najpre bio na korenskom slogu (*-o*)⁵⁾.

¹⁾ Fr. Kovačić, ČZN XXXI (1936), 33, navodi prezime Vrbnjek (u Slov. Goricama je samo: Vrbnjak). — U maticama župe na Ponikvi (od 1782 dalje) pišu se prezimena: Drobntag (=Drobnjak), a i: Drobnoğ, Stojan, a i: Stojen, dalje: Starnäd, Varnög. U savinjskoj dolini nalazim prezime: Vranjak i Jesenek (=Jesenjak?).

²⁾ D-r Fr. Tomšić u ljubljanskom „Življenju in svetu“ XV (1934), 503.

³⁾ Ramovš, Hist. gram. slov. jezika, VII, 162 kaže o osrednjem štajerskom dijalektu da u njemu u zapadnim krajevima kratko *a* iza dentala, palatala i iza *r* prelazi u *ä*; slično govori o savinjskom dijalektu, ib. 157. Za slučaj palatala u prvom dijalektu navodi samo: plačajo, u drugom: žeu (=žal); za uticaj *š* na *a* ne navodi ni jedan primer. Isp. Ramovš, Kratka zgodovina slovenskega jezika (Ljubljana, 1936), 236—237.

⁴⁾ Naročito se baš u prezimenima kod Slovenaca akcentat za jedan slog sa nastavka povlači (pod tuđim uticajem?); zovu se ljudi Vódnik, Nóvak, Kóvač..., iako te same reči kao zajednička imena glase: vodník, novák, kováč...

⁵⁾ O korenskom slogu *Slom* — kao dugom v. niže!

Čim je nastavak bio nenaglašen, mogla je početi na vokal nastavka da deluje sila u kojoj ja tražim glavni razlog njegova prelaza u *e*, naime analogija. Koliko su se reči na *-š(č)ak*, kad je taj nastavak izgubio akcenat, udaljile od reči koje su imale kakav drugi nastavak sa vokalom *a*, na pr. od reči na *-ač* *-(j)an*, *-ar*, u kojima je akcenat većinom na nastavku (baháč, kováč, kopáč, Bonáč... , župán, velikan, meščan, Celjan, Zagorjan... , drvar, mesar, ovčar slepar, Brodár...), toliko su se one približile rečima sa nastavcima u kojima je *e*, koje većinom nemaju akcenta; takve su reči pre svega reči na *-ek*, *-ec*, (ѣk, ѣc) kojih ima puno. Neakcentovani nastavak *š(č)ak* mogao je, tako reći, nastradati u blizini nastavka *ek*, *-ec* naročito u onim govorima u kojima se poluglasno *e* danas izgovora kao puno *e*, a to je baš i u govorima između Maribora i Celja, dakle i u Slomškovoju užoj domovini. Slomšak se ovde izjednačilo sa prezimenima koja su se sa punim *e* izgovarala, ma da je to *e* izašlo iz poluglasnika, dakle sa prezimenima kao što su (u raznim slovenačkim krajevima): *Petek*, *Svetek*, *Matek*, *Humek*, *Ogrizek*, *Žužek*, *Čuček*, *Orehek*, *Grmek*... te sa zajedničim imenima na isti nastavak *ek* (iz *-ѣk*).

Glavni uzrok promene vokala *a* u *e* u nastavku *š(č)ak*: *-š(č)ek* vidim, prema tome, u analogiji, psihološkoj pojavi.

III

Nastavci *ek* (ѣk) i *ec* (ѣc) u nominativu

Kao što se vidi već iz II poglavlja ove moje rasprave, nastavci se *ѣkѣ* (пѣткѣ) i *-ѣѣ* (конѣѣ) u severoistočnim slovenačkim dijalektima (i dalje na teritoriji između Drave i Save) izgovaraju sa punim *e*, to je *e* široko: *petek*, *pesek* (Sand), *jarek*... , *robek*, *škratec*, *konec*... a u južnocentralnim i susednim zapadnim govorima oni izbacuju vokalni elemenat, te se tamo govori: *petk*, *pesk*, *robc* (ropc), *konc*... U slovenačkom književnom jeziku govori se poluglas: *Petѣk*, *robѣc*... Hrvatski kajkavci se u izgovaranju punog vokala slažu sa svojim slovenačkim susedima; poznate su kod njih reči: *kokotiček*, *čuček*, *bažolek*, *volek*, *ježek*, *denek*, *javorek*, *palček*, *deček*, *mišek*, *lanček*, *lonček*... *stolec*, *lajbec*, *sudec*, *bogec*, *gubec*, *tanjerec*, *kačec*...

U severoistočnim slovenačkim govorima ispada često *e* u tim nastavcima, ako ispred njih stoje sonanti, naročito *r*, zato: *tork*, *ocvirk*, *zajtrk*... , *korc*, *norc*, *škvorc*, *igrk* (ipak: *jārek*¹).

¹ Iza *n* ispada vokal u slučaju *lanc*, *žganjk* (*žgank*, *žganek*, ima u celjskom okrugu i prezime *Žgank*); *ganjk* je tudica (*Gang*); odakle je *vanjk* (po značenju =

Što se tiče vlastitih imena na *-zk i -bc*, a priori nema razloga misliti da bi kod njih u spomenute dve grupe dijalekata bilo drukčije nego u običnim rečima; ipak mi se čini da treba o *e* u nastavku *ec* kod vlastitih imena posebno raspravljati i posebno o nastavku *ek*.

Što se tiče prezimena sa nastavkom *ec*, imamo na severoistoku prezimena na pr. Ostrc, Gabrc... ali: Belec, Šilec, Nemeč, Kranjec, Polānec, Žbrānec, Klemēnec, Kolmanec (ipak je Lovrenc), Hrašovec, Plēpelec, Púklavec, Slēkovec, Špāravec, Žilavec, Bajčovi., Kao što vidimo, u svima tim prezimenima stoji pred nastavkom jedan od sonanata: l, n(j), m, v, ali vokalni elemenat nastavka ostaje²⁾. Razume se da zadržava svoje *e* u nastavku i prezime *Korošec*, u kojemu pred nastavkom nema sonanta; možda se nalazi kod nas i prezime *Škratec*, a dosta često je *Lubec*, *Markec*...; južnije, oko Rogaca, na hrv. granici, je često prezime *Gobec*. Sve je to jednako kod susednih hrvatskih kajkavaca, kod kojih imamo prezimena kao: Japek, Grgec, Spevec, Ivkanec, istoriska: Gubec, Vramec, Belostenec...

U južnozapadnim slovenačkim krajevima, dakle na pr. u ljubljanskom okrugu, ispada vokalni elemenat nastavka *bc* u prezimenima kao što su: Krulc, Polc, Šilc, Ogorelc (izgovara se *Ogore#c*)...; Jarc, Šarc, Pirc (Perc), Podgòrc, Gregòrc, ...; Júvanc, Zúpanc, Trpìnc, Tomìnc, Junc, Slanc, Bunc, Kunc, Bìtenc, Šetìnc, Kadùnc, Drgànc, Klemènc, Škrbìnc, Škrjànc, Bohìnc, Prosènc, Dolénc, Gorènc, Kranjc; Tomc, Zrimc, Primc...; Le#c, Zdo#c (Zdolec!), Vrhò#c, Pibro#c, Bùlo#c, Vodopì#c, Debè#c, Ráko#c...; Bajc, Krajc, Arnejc, Rojc, Brejc... Sve su to slučajevi u kojima pred nastavkom stoji jedan od sonanata: l, r, n, m, v. Što se tiče pisanja tih prezimena, pišu se ona različito, ili prema izgovoru (bez vokalnog elementa) ili „etimološki“ (sa *e*);

ovinek, Umweg); *v obrlenc* = vrteći se, odakle je to? *junec* ima *e* kao i *palec*. *Stric* (strijc, strijec) je i u Slov. Goricama; ima tamo i *vüec* za vujec, dakle sa vokalom *e*, između tog *e* i *u* ne čuje se nikakvo *j*; držim da je to *e* ovde sekundarno, razvilo se iz *j*, da je dakle *vüec* iz *vujc*; takvo sekundarno *e* vidimo i u reči *klüec* (Pleteršnik: klojec, nem. Klotzen) i u *puez* (pujž, puž). Prezime *Kosi* (prvobitno valjda Kosej) izgovara se u Slov. Goricama često Kosea. Je li *triesti* (=trideset) iz *trijsti* ili je *e* u toj reči ostatak reči *deset*? U Krležinim kajkavskim pesmama nalaze se *vujc*, *tujc*. — Ipak moram primetiti da se intervokalno *j* u mom dijalektu ne čuje ni u rečima kao: brea (breja, bredja), vea (veja, vedja).

²⁾ Mislim da se u mojoj užoj domovini nalazi prezime: Kòlenc, gde je *e* ispalo. Prezime *Žmavc* je nemačko Schmalz, ali glasi kod nas (sa sekundarnim *e*) i *Žmavec*, Kranjec ima i paralelu Kranjc. Sv. Lovrenc nema *e*, već možda prema latinskom: Laurent-ius (St. Lorenzen).

„pišu se“ dakle ljudi: jedan *Črnivc* (iz „Črnilc“), drugi *Črnivec*; jedan *Krulc*, drugi *Krulec*, jedan *Ogorelc* (ili *Ogorevc*), drugi *Ogorelec*; jedan *Kranjc*, drugi *Kranjec*; jedan *Debevc*, drugi *Debevec*; jedan *Rakovc*, drugi *Rakovec*; jedan *Vrhovc*, drugi *Vrhovec*; jedan *Levc*, drugi *Levec*, jedan *Miklavc*, drugi *Miklavec*, jedan *Tomc*, drugi *Tomec*, jedan *Remc* — drugi *Remec* (ili *Remic*). Prezimena na *-ec* koja imaju pred nastavkom koji drugi konsonant, ne sonant, ima manje: Šabec, Škrabec, Svetec, Kosec (?). . ., ali ta se, držim, nikada ne pišu bez *e*, u tome možemo videti znak da se iza običnih konsonanata vokalni elemenat manje gubi.

Prelazim na prezimena sa nastavkom *-ek(ək)*. U mojim severoistočnim slovenačkim krajevima imaju prezimena kao: Žižek, Janžek, Čuček, Micek, Bobek, Tüteak, Zmazek, Belek, Lilek, Čulek, vulgo-ime Čmelek, — Trtinek. . . Kao što vidimo, *e* ostaje bez obzira na karakter prethodnog konsonanta (izuzetak pravi prezime *Ocvirk* koji ni kod nas ne glasi *Ocvirek*). Između Drave i Save ima mnogo prezimena na *-šek*, o kojima sam u II poglavju govorio i u kojima na toj teritoriji *e* ostaje. Vokal *e* ostaje i kod susednih hrvatskih kajkavaca, kod kojih nalazim prezimena kao: Puhek, Šimek, Petanjek, Fuček, Smodek, Blažek, Gajdek, Pišpek, Štorek, Grudiček, Jandriček, Ivaniček, Basariček; Stiplošek i Sotošek su — tako mislim zbog nastavka *šek* — prenesena iz bivše Štajerske u Hrvatsko Zagorje.

U južnozapadnim slovenačkim govorima (ljubljski okrug, Gorička) očekujemo da se i u prezimenima na *-ek* izbacuje *e*; faktički smo videli to već kod prezimena na *-šek*. Ima prezimena na *-ek* koja se i pišu redovno bez *e*; takva prezimena jesu: Turk, Šurk, Cerak, Ocvirk, Prunk, Ovsenk, Marenk, Štrbenk, Premk, Bevk (iz „belek“?) Pivk; nalazim i prezime: Čulk; kao što vidimo, u svima tim prezimenima pred nastavkom je jedan sonant te je zato sklonost ka izbacivanju vokalnog elementa nastavka naročito jaka. Broj tih prezimena na *-ek* u kojima se *e* u tim dijalektima i u pismu izbacuje relativno je mali prema broju onih u kojima se danas *e* piše; pišu se danas prezimena s ove teritorije: Vreček, Črček, Trček, Poček, Peček, Lenček, Guček, Ježek, Mežek, Grahek, Tancek, Ozebek, Robek, Rebek, (Rebek je i u Celju), Funtek; vrlo su poznata prezimena kao: Bežek, Žužek, Režek, Žmitek, Svetek. . . Sve su to prezimena u kojima pred nastavkom ne stoji kakav sonant.¹⁾ Pita se sad: kako se ta prezimi-

¹⁾ Razliku u pisanju vidim već u „Novicama“ 1843/44; nalaze se tamo: Bevk, Pivk, ali: Lenček, Tuček (istina i: Ozimek). U Letopisu Mat. Slov. za 1910 se nalaze prezimena: Vunček (u Celovcu), Picek, Pišek, Petek, Mešek, Prešiček Kosiček. . .

mena, pisana sa *e*, izgovaraju? Očekujemo da se u narodnom govoru i u nastavku tih prezimena izbacuje vokalni elemenat. Razgovarao sam o tome sa g. Mahkotom, ali baš kod najpoznatijih navedenih prezimena ni g. Mahkota nije bio siguran kako da se ona danas u Ljubljani u nastavku izgovaraju; njemu se čini da se na pr. *Bežek* danas izgovara *Bežek*, ne *Bešk*, njemu samome bi se u izgovoru *Bešk* činilo nekako prekratko. Ta nesigurnost je tim uočljivija što je u izgovoru brojnih prezimena na *-šek* nismo opazili, a i zato što je kod prezimena sa nastavkom *ec* nema.

Kako, dakle, treba da tumačimo tu današnju nesigurnost u izgovoru baš vrlo poznatih prezimena na *-ek* ?¹⁾

Mislim da su u toj stvari danas nesigurni samo obrazovani ljudi. Za to svoje mišljenje, koje ću niže opširnije obrazložiti, daje mi sad specijalnu potvrdu g. A. Germek, školski upravitelj na Ježici kraj Ljubljane. Na pitanje, kako zapravo prosti narod njegovo prezime izgovara, odgovorio je, da prosti ljudi govore *Grmk* (na Ježici samoj i na pr. na Homcu kraj nedalekih Domžala), a školovani ljudi *Grmek*. Što je poznatije kakvo prezime, čim se češće dakle ono piše i pisano vidi, tim više pisana forma preotima maha, a takva su u Ljubljani baš imena kao *Bežek*, *Režek*, *Funtek*...

Nije nesiguran fakat sam, nego je nesigurna samo svest inteligentnog čoveka u kojemu je govoreni živi jezik u borbi sa pisanom, knjižnom njegovom formom.

A kako to da je u *pisanom* jeziku nadvladalo *e* ? Samo po sebi je razumljivo da je onaj koji je za narodno „petk“, „četvrtk“ pisao: petek, četvrtk, pisao i mesto *Grmk* oblik *Grmek*. Razumljivo je da su, naročito posle buđenja nacionalne svesti, pisci (pisci uredovnih knjiga, a i drugi) hteli i pisanje prezimena u neku harmoniju dovesti sa pisanjem običnih reči²⁾, ali u prvom trenutku nije razumljivo zašto se to prilagođavanje književnom jeziku mnogo jače i konsekvantnije vršilo u pisanju prezimena na *-ek* nego u pisanju prezimena

1) Što se tiče prezimena *Bežek*, moramo uvažiti da se ono akcentuje i *Bežek*; čini mi se da je to prezime prvobitno domaće negde na Krasu; nije li ono pod uticajem talijanskog izgovora nastalo iz *Bezek*, tj. *bezeg*, *bezeg*? — Odakle je *Režek*? Nekada se pisalo i *Rešek*; je li osnovno *ž* ili *š*?

2) Kod Kašuba su se od 16 do 18 veka prezimena zapisivala u popularnoj formi: *Dębc*, *Paszcz*, *Pawelcz*, *Mleszcz*, *Młotk* (a ipak: *Młotek*), *Kłopotk* (i: *Kłopotek*)..., ali nametala se književna forma poljskog jezika, te se danas piše na pr. samo: *Mleczech* (*Bystron Jan St.*, *Nazswiska polskie*, *Wyd. drugie*, 1936, pag. 147).

na *-ec*; kod prezimena na *-ek* nemamo u pisanju nastavka bez *e* i sa *e* takvog kolebanja u istim prezimenima (ne piše se dakle na pr. jedan Svetek, a drugi Svetk, jedan Turk, a drugi Turek, kakvo smo opazili u pisanju prezimena na *-ec*: Krulec-Krulc).

Za razjašnjenje te razlike između pisanja prezimena na *-ec* i prezimena na *-ek* mogli bismo pre svega upozoriti na činjenicu da ima prezimena na *-ec* u kojima je pred nastavkom sonant i kod kojih je zato sklonost ka izbacivanju vokalnog elementa u nastavku naročito jaka, mnogo više nego prezimena na *-ek* sa sonantom pred nastavkom. Ali to neće biti dovoljan razlog za razjašnjenje pojave. Ja bih naveo ovde dva druga razloga; jedan je ovaj: na zadržavanje vokalnog elementa u nastavku *ek* mogla su u govoru (a onda i u pismu) delovati prezimena na *-nik*, kao *-Česnik*, *Nabernik*, *Pibernik*, *Zavašnik*..., u kojima je *i* prešlo (sekundarno) u poluglas i koja se zato izgovaraju u narodu: *Česnek* (Česnѣk, Česņk) itd., te se piše prezime *Župnek*, *Avsenek*...; kod tih prezimena *e* (ѣ) zbog konsonantske grupe nije moglo potpuno ispasti, te je podržavalo vokalni elemenat i u prezimenima u kojima je prvobitni nastavak *ek* (ѣk). U tom pogledu je zanimljivo što mi o svom prezimenu piše već spomenuti g. A. Germek, naime da su ga u Sv. Lenartu nad Škofjom Lokom nazivali *Grmik*; u tom primeru vidim dokaz kako se *-ek* i *-ik* mešaju¹⁾. Drugi razlog za razjašnjenje razlike u postupku sa *-ec* i *-ek* u pisanju (a onda i u govoru) tražim u delovanju tuđe ortografije: nemački jezik ima nastavak *-eck* (*-egg*) i u toj su formi nemački pisci ili Sloveni, sasvim nemački obrazovani, u maticama i drugim službenim i neslužbenim spisima davali i prezimena sa slovenskim nastavkom *ek* (*-šek*). Koliko puta sam pre 50 godina u Mariboru gledao napis: *Kokoschinegg*, *Kleinoschegg*, valjda i *Ogrisegg* i *Lillegg*! Slovenski *Zupanek* mogao je dobiti nemačko lice *Supaneck*, a ko bi u tome *-eck* mogao izbacivati vokal? Tako se i Slovencima učvrstio nastavak *ek* sa neizbacivim vokalom *e*...²⁾ Kod nastavka *ec* takvog nemačkog paralelizma nije bilo, zato je u nastavku *ec* poluglasno *e* ostalo nepostojanije (Isp. dole u pogl. IV o prezimenima koja pišemo sa nastavkom *ic* mesto *-ec*).

1) Reč *prošlek* (proslѣk), prsluk, je po svoj prilici tuđa: *Brüstling* (Kelemina, Slov. nem. kult. odnosi, „Strani pregled“, VII—VIII 57, u otisku 14).

2) Ženske su se nekada u crkvenim maticama zapisivale nemački, na pr.: Slomšekin: taj je ženski oblik mogao samo utvrđivati *e* i u muškome rodu.

IV

Nastavci *ek, ec* (< -ѣкъ, -ѣць) u deklinaciji

U južnocentralnim slovenačkim govorima (dakle na pr. u ljubljanskom okrugu) i u slovenačkom književnom govoru vokalni je elemenat tih nastavaka „nepostojan“, kao što je u štokavskom govoru nepostojano *a* koje stoji na njegovu mestu. To je slovenačko „gibljivo *e*“; ispada ono u deklinaciji — sem u slučajevima u kojima bi bez njega izgovor bio težak, kao na pr. u slučaju: jazbec-jazbeca, Roblek-Robleka, — te se govori: petek (knjiž.: petъk, pučki: petk)-petka, striček - strička, svetek - svetka, robec - robca (= ropca), pevec - pevca (peуca), Šabec-Šabca (= Šapca) itd.

Drukčije je sa vokalnim elementom tih nastavaka u severno-istočnim slovenačkim dijalektima, dakle na pr. u govorima mojih Slovenskih Gorica. Čuli smo gore da je tu nekadašnji poluglas nastavaka u nominativu postao *e* (široko *e*)¹⁾, ali to *e* u deklinaciji nije u svima slučajevima nepostojano, tj. ono se u deklinaciji ne izbacuje u svima primerima, nego se izbacuje samo u jednoj grupi primera, u drugoj grupi ostaje.

U govorima Slovenskih Gorica ispada *e* naših nastavaka na pr. u ovim rečima na *-ek*: petek-petka, pondélek-pondélka, čétrtek-čétrtka, pesek (Sand)-peska, cecek-cecka, jarek-jarka, popek-popka, svitek-svitka, š(č)ipek-š(č)ipka, svetek-svetka, hasek-haska, trošek-troška, žlàprtek-žlàprtka, námerek-námerka, ogrízek-ogriska, ràsporek-ràsporka, òpravek-òpravka . . . , u prezimenima: Čuček-Čučka, Žitek-Žitka, Žizek-Žizka (= Žiška), Tútek-Tútka . . .

Ne ispada *e* u govorima Slovenskih Gorica na pr. u ovim rečima: dedek-dedeka, pesek (psić)-peseka, zobek-zobeka, kotek-koteka, nožek-nožeka, júnček-júnčeka, konjek-konjeka, icked (mladi vo)-iceka, pebàrek (momče, dečaćić)-pebàreka, nosek-noseka, faláček (parče)-faláčka, kokòtek-kokoteka, kamček (= kamenček)-kamčeka (kojim smo nekada u osnovnoj školi pisali na priručnu kamenu tablicu), krúhek-krúheka, vozek-vozeka, grozdek-grozdeka, pilek (pil iz Bild, sličica sveca)-pileka . . . ; Lujzek (mali Alojzije)-Lujzeka, Franček-Frančeka, Martinek-Martineka, Mihalek-Mihaleka, Južek-Južeka, Tonek-Toneka, Japek (mali Jakob)-Japeka, Drašek (mali Andraš)-Drašeka, Janžek ((Janž, Hans)-Janžeka (prezime i vulgo-ime), Penjiček-Penjičeka . . .

Poređenje primera prve i druge vrste reči pokazuje odmah da su svi primeri druge grupe *deminutiva*, te se prema tome može postaviti

1) Uopšte je u tim govorima poluglas prešao u *e*.

pravilo: *Deminutiva na -ek zadržavaju u deklinaciji e¹*). Reči na *-ek koje nisu deminutiva izbacuju e u nastavku²*).

Isto opažamo kod nastavka *ec*; reči na *-ec koje nisu deminutiva izbacuju u deklinaciji vokal nastavka -ec*, zato: kosec-kosca, žrebec-žrebca (žrepca), sūšec-sūšca, kúpec-kúpca, krapec-krapca, gobec-gobca (gopca), robec-robca (ropca); rílec-rílca, túlec-túlca, konec-konca, júnec-júnca, dèlavec-dèlavca, klopótec-klopótca (klopoca); vlastita imena (prezimana): Ceróvec-Ceróvca, Kranjec-Kranjca, Koróšec-Koróšca, Veržénc-Veržénca, vulgo-ime Zrnčovi (dakle od Zrnec-Zrnca, isto je ime valjda prezime Sernec, pisano nemačkom ortografijom mesto: Zrnec)³), Zágrčovi (dakle od Záгорец-Zagorca)... Ostaje pak *e* u nastavku *ec*, ako je reč deminutiv, zato: bikec-bikeca, korbec-korbeca, grahec-graheca, lúkec-lúkeca, stolec-stoleca, križec-križeca... Markec-Markeca (vulgo: Markečovi).

Izuzetak od tog formalnog razlikovanja deminutivnih i nedeminutivnih reči prave slučajevi gde fiziologija prosto onemogućuje takvo razlikovanje; reči kao: vrablek, maclek, prlek (čovek koji govori prle (prvlje) mesto prej, tako se zovu stanovnici naročito u donjim Slovenskim Goricama), Pavlek, Karlek..., pirožlek, (kúroslek, složnica?), judlek, prezimana: Zmrzlek, Boslek (vulgo — ime u Veržeju..., jazbec, Ozmec, Hohnjec... zadržavaju u deklinaciji *e*, bez obzira na to jesu li deminutiva ili ne jer se bez *e* dotična glasovna skupina ne bi mogla izgovarati.⁴)

¹) Već je Ramovš u svojoj „Historičnoj gramatici slovenskoga jezika“ VII (1935), 180, za „prleški“ dijalekat kratko konstatovao „da sufiksa *-ec* in *-ek* obdržita svoj *-e-* tudi v kosih padežih, kadar jasno izražata pomanjševalnost“.

²) Reč *pisék-piséka* zadržava *e* zbog akcenta, tako isto i *kojéc-kojéca*.

³) U Letopisu Mat. Slov. 1910 nalaze se u povereništvu Ruše dva člana sa prezimenom: Sernc (dakle bez *e*).

⁴) Ima nekoliko slučajeva koje kao izuzetke od gornjeg pravila ne mogu protumačiti. Jesu li prezimana *Bobek* (vulgo: *-Bobekovi*), *Micek* (vulgo: *Micekovi*), koja zadržavaju *e*, deminutiva? Zašto se *e* zadržava u vulgo-imenu *Belekovi* (od bel kao *Belec*, od kojega su *Belečovi*)? Je li vulgo — ime nekadašnjeg krčmara i trgovca u Seliščima u župi Sv. Jurija na Ščavnici *Vüček* deminutiv od *Vuk*? (Ima tamo i prezime *Vuk*, ali u tom prezimenu *u* (iz *ŭ*) ne prelazi u *ü* kao ni u *vuku*). Imamo vulgo — ime; *Zorečovi* (*Zorec*, *Zoreca*, što pak ne bi bilo deminutiv); prezime *Šilec-Šileca* (vulgo: *Šilečovi*), *Strelec-Streleca*; *celec-celeca* (neizgažen, dakle ceo sneg, Pleteršnik navodi tu reč po A. Murku u formi: *celec-celca*, ali taj je genitiv Pleteršnikov, jer Murko ima u svom slov.-nemačkom rečniku: „po zelezi, (po celeci). Prezime *Vogrinc-Vogrinca* nije deminutiv? (Ima i prezime *Vogrin*). Prezime *Muršec* je sigurno prvobitno *Muršček*, dakle od *murski*, čovek od *Mure*; gen. *Murščca* bio bi teško izgovorljiv („*Korošec*“ tumači Ramovš u svojoj „Kratkoj

Neka prezimena — deminutiva na — *ec* imaju u mom dijalektu akcenat na nastavku te zadržavaju akcenat na tom slogu i u deklinaciji: Lovréc-Lovréca, Gregoréc-Gregoréca (u jugozapadnijim slovenačkim govorima: Gregòrc-Gregorca), a i: Štúhéc (Št^hhec)-Štuhéca (jugozapadniji Slovenci čitaju i dekliniraju to prezime: Štúhéc-Štuhca.

Pravilo o deminutivnosti odnosno nedeminutivnosti reči kao uzroku zadržavanja odnosno izbacivanja vokala u nastavcima *ek* i *ec* koje sam gore postavio za dijalekte Slovenskih Gorica vredi i za zemlju između Drave i Save, dakle za užu domovinu Ant. Martina Slomška. U Šmarju se govori: petek-petka, pesek (Sand)-peska, šipek-šipka, popek-popka, svitek-svitka, gobec-gobca (gopca), sušec-sušca... ali deminutiva: nosek-noseka, volem-voleka, vozec-vozeka, ključek-ključeka, starček-starčeka (u Rogacu i prezime: Starček-Starčeka), kruhek-kruheka, zobek-zobeka, nožek-nožeka, možek-možeka, grašek-grašeka, junček-junčeka, sirek-sireka, Lojzek-Lojzeka, Tonček-Tončeka, Mihec-Miheca... (U Rogacu je prezime: Janžek, gen. Janžeka, od toga češće prezime Janžeković. A Hanjšek?).

Isto pravilo vredi i za jezik susjednih hrvatskih kajkavaca: pupek, imetek, žitek imadu kod njih genitiv pupka, imetka, žitka; dalje su u njihovom govoru: žiški (žižek), hrčki, mački, cucki, bokci, slepci, jarci, pevcí, prasci, mladenci, dečarci, čmelci, mravci, lovci, zdenci, zmazanci, Petanjki, Ocvirki, Tuški, Fučki, Frčki, Zrnci, Šuhci, Dugorepci..., ali isti kajkavski Hrvati imaju kao deminutive: peseke (psiće), golubeke, listeke, križeke, sineke, košeke, (f)tičeke, zvončkeke, zubeke, kumeke, lajbeke, zajčeke, voleke, ovneke, konjičeke, peharčeke, falačeke,¹⁾ Jureke, Kraljeke, Ceneke, Vidičeke, Gradičeke, (ipak čitam i o „Basaričku“)...; na *-ec* su deminutiva: dečeci, falačeci uz falačeke, lajbeci uz lajbeke..., u nominativu jed. su mi poznati još: hlebec,

zgodovini slovenskega jezika“ I (1936), str. 27, iz cas. obl. oblika* Koroćсь, u kojima je *-éc-éc-* prešlo u *-šc-* Korošca). Prezime *Muršec* (Müršec) je u srednjim i zapadnim Slovenskim Goricama jako rašireno: zanimljivo je to da na pr. u Žitečkoj vesi župe Sv. Martina pri Vurbergu to prezime među narodom glasi: *Müršak*, tj. ljudi koji se uredovno zovu *Muršec* i kojih deca se u školu zapisuju pod imenom *Muršec*, zovu se između sebe *Müršak*; kako i kada je iz popularnoga *Müršaka* nastao uredovni *Müršec*? (ili obrnuto?). — *Vrablec*-vrableca je kod nas rahla kletva (valjda eufimizam za vrag), ptica se zove *vrabia* (vrabel), *Vrabel* je i prezime.

¹⁾ I *pajceki* i *cujzeki* (u Sv. Juriju na Ščavnici: pujceki, cūzeki) se osećaju kao deminutiva.

tanjerec, žaklec...; držim da imade deminutiva na *-ec* mnogo manje nego deminutiva na *-ek¹*).

A sad da kažem još koju o reči *maček*! Reč *maček* kod Slovenaca, gde god se ona nalazi, svuda izbacuje *e* u nastavku. Imaju je i hrvatski kajkavci; i ovde ona u deklinaciji gubi *e* („Imamo jednoga lepoga mačka“). *Maček* ide dakle u red reči koje nisu deminutiva, te zato — prema gornjem našem pravilu — gube *e* u nastavku *ek*. Danas se ta reč ne oseća kao deminutiv (po svoj prilici ona i nikada nije bila deminutiv), kao što je ne osećamo ni kod fem. *mačka*, *e²*).

Opet vidimo: *štajersko-slovenački se govori u postupku sa e u nastavku ek (< -zk) slažu sa susednim hrvatskokajkavskim govorima, a ujedno razlikuju od južno-centralnih slovenačkih dijalekata*. U prvoj, slovenačko-hrvatskoj kajkavskoj grupi odlučuje o postojanosti ili nepostojanosti *e* u tom nastavku deminutivnost ili nedeminutivnost značenja reči. Slično je sa *e* u nastavku *ec*.

¹ O hrv.-kajkavskim deminutivno-hipokorističkim imenicama na *-ec* i *-ek* v. sad Ivšičev članak: „I naša o „Mačku“ u „Hrvatskom jeziku“ I, br. 2—3, 50—54. [Dodao u korekturi rasprave 24-V-1938]. — Je li *škrlec* (Škrlec), gen. obično Škrleca, deminutiv? U Slov. Goricama deminutiv od Bog glasi; *Bogec*, a u hrv. kajkavskom nalazim: *Bogek*. Prezimena *Bartólec-Bartólca*, *Grgec-Grkca* sigurno se ne osećaju više kao deminutiva. Kajkavske primere navodim delimice po Bačičevoj „Antologiji nove hrvatske kajkavske lirike“ (Sisak, 1937), a najviše po Valjavčevim „Narodnim pripovjestima u Varaždinu i okolici“, II izd., 1890; padaju u oči kod Valjavca *stolci*; od *konj* nalazim deminutiv *konjič*, *konjiček*, *-eka*, i *konjca* (Valj., 47); — „*vtičku* i *slavičku*“ (Valj., 297) je u pesmi; — *vrčka* se slikuje sa glagolima *frčka* i *mrčka* (Valj., 51, 225, 234); — *deček* se valjda meša sa *dečko*, već zato može genitiv biti dečka. — Kod Valjavca, 75, imamo izreku: „Ja sem travu jel do kocenca, jamu kopal do ramenca“.

² Prvobitno je možda *mačka* bila deminutiv (od *maca*?), ali je izgubila deminutivnost. *Mačka* biće stariji naziv životinje; *maček* i *mačak* su *mački* dodani kao masculina; *maček* nije deminutiv kao što nije ni *patak* koji stoji uz fem. *patka*, *e*.

Kao masculinum se u mome domaćem kraju, u šmarskom srezu i u Hrv. Zagorju upotrebljava i forma *mačák*, gen. *mačáka* (nastavak *ak* sa etimološkim *a*), *mačák* je uz *mačku* kao što je *gosák* uz *gosku*.

U mom domaćem kraju je masculinum, držim, samo *mačák-áka*. Oblika „*maček*“ sećam se samo iz nekih šaljivih stihova koje sam u mlado svoje doba kod kuće čuo a kojih značenja nikad nisam razumeo: „Naš *maček* je ša(šel) v Rogatec po sol; če ga dugo ne bo, zaprava (zapravil) jo bo. Tu sen(sem) se reži, pa ne nese soli“ (Jezik tih stihova ne odgovara sasvim mome domaćem govoru; mesto „*ne bo*“ mi bismo rekli: „*nede = ne (bo)de*“. — U Prekmurju je selo *Mačkovci*.

Kao deminutiv bi kod nas mogla služiti reč: *màče*, gen. *mačeta*, ali se ta reč može i bez deminutivnosti upotrebljavati, na pr.: „Mačeti sen na nogo stopa (..sem na nogo stopil); često u srdžbi: „Ti šentano mače!“

Psihološki je razumljivo da se *e* u nastavcima *ek*, *ec* zadržava i u deklinaciji, ako su reči deminutiva. Deminutivnost značenja je vezana sa nastavkom; da se ta formalna osnova deminutivnog značenja ne bi izgubila, ostaje u deklinaciji čitav nastavak, tj. *e* ne ispada¹).

Vezanje deminutivnosti sa zadržavanjem vokalnog elementa u nastavcima *ek*, *ec* (tj. pobjeda psihološkog momenta nad fiziološkim) neće biti vrlo stara pojava. Najstarija deminutiva je još ne poznaju; neću ovde navoditi reč stsl. *отъца*, važnija mi je reč *стръхъ*, koja danas na slovenačkoj jezičkoj teritoriji glasi stric, t.zn. strijc < strijec (i u nominativu je *e* zbog *j* ispalo): „strijec“ je prvobitno deminutiv, a je izbacilo *e*²). Stara deminutiva će biti reči: zvonec, klinec, potec... koje imaju i na slovenačkom severoistoku gen.: zvonca, klinca, poca (potca)³), pa i reč telec, koja se u jed. ne upotrebljava, ali ima množinu: te^oci (telci); rokavci je deminutiv od rokav u množ. Sve te reči doduše znače malene stvari, ali se kod njih deminutivnost gubi (jer se na ono što je u istoj vrsti veće od njih i ne misli, ili — jedva misli). Mesno ime Gradec-Graca (Gradca) prvobitno je valjda deminutiv, ali se deminutivnost kod te reči izgubila. Navodim još mesna imena na *-ci*, kojih ima vrlo mnogo u Slovenskim Goricama: Dragotinci, Slaptinci, Okoslavci, Očeslavci itd.; i ta patronymica prvobitno su nekakva deminutiva iz starih vremena⁴).

Zadržavanje poluglasničkog *e* u nastavcima *ek*, *ec* tumačilo se i na drugi način, i to na primerima hrvatske kajkavštine. To tumačenje operira sa akcentom odnosno kvantitetom preposlednjeg sloga

1) Za zadržavanje punog oblika u svrhu označavanja deminutivnosti (ili milovanja) karakterističan je ovaj slučaj; govoreći odmila detetu reklo bi se u mom zavičaju: „Skri(j) nageca!“ (nago mesto, zapravo nagog čoveka); *nagec* po tvorbi svojoj nije deminutiv, ali se kao deminutiv upotrebljava i zato ostaje puni oblik (sa *e*). U Šmarju je *gudek* (malo prase), *gudeka*, koje po etimologiji nije deminutiv, ali je po značenju. U Sv. Juriju na Ščavnici sam čuo: *pāzek-pazeka* (psić koji „pazi“) i *būvek-būveka* (cipelica dečja); te reči po etimologiji nisu deminutiva, ali su deminutiva po smislu, zato *e* u njima ostaje. Obrnuto: *prašiček* je prvobitno sigurno deminutiv, ali se danas ne oseća takvim, služi obično za psovku, te se menja: *prašička*...

Kod prideva deminutivnost ne dolazi u obzir, zato na pr. u *mehek*, *gladek*... *e* nije u pitanju.

2) U višec vüeca je *e* mlađe; isp. gore u pogl. III! — U hrv. kajkavskim tekstovima nalazim stolec-stolca, stolci, to bi mogao biti stari oblik.

3) *Potec* je deminutiv od *pot* (ako se kosa počese na levo i desno, nastaje u sredini „*potec*“).

4) Neko selo u Hrv. Zagorju se zove *Hrdelički*; *Hrdeliček* je prvobitno valjda deminutiv, ali u imenu sela sačuvao se stari, nedeminutivni oblik.

reči na *-ek*, *-ec*, te postavlja pravilo: Ako je pretposlednji slog dug, ispušta se u deklinaciji vokal *e*; ako je onaj slog kratak, ne ispušta se. Tako je pravilo dao već Josip Torbar u jednom pismu Jagiću (10 maja 1896) kad mu se radilo o tome kako treba da se govori i piše: *Šuleka* ili *Šulka*; kao kajkavske primere Torbar je naveo „Mateka, Jureka, voleka itd.“ uz „Petka“ (od Petek). Referišući o tom Torbarovu pravilu kaže Jagić u „Споменима мојега живота“ (II, 1934, Beograd): „... opažanje Torbarovo ima za kajkavsko narečje zbilja potpunu vrednost, jer se govori pèsek-pèseka (= mali cucek) ali pések-péska (drobni kameničec)¹⁾“.

Deklinacija reči *maček* — gen. mačka je i po tome pravilu razumljiva (štok. mačak, mačka).

Da vidimo kako se navedeno pravilo slaže sa raznim drugim primerima na *-ek*, *-ec*.

Za hrvatsku kajkavštinu nisam mogao proučiti kvantitet vokala pred nastavkom. U mome domaćem govoru taj je vokal (slog) dug na pr. u ovim primerima: petek, pesek (Sand), sūšec, jūnec, gobec, tūlec, krapec, robec, hlapec, klinec, dülec, potec, palec, rilec, klopotec, kocmovec, meresec, Kranjec, Korošec..., popek, š(č)ipek, jarek, svetek, svitek, pondelek...; u genitivu *e* ispada, dakle: petka, peska, sūšca, jūnca... Ti primeri bi se, prema tome, slagali sa Torbarovim — Jagićevim pravilom. Ne slažu se pak s njime ovi primeri: kotek, nosek, falaček, vozek, korbec, križec, bogec (Bog, od mila), ključek, Belek (Belekovi); iako je i u tim primerima slog pred nastavkom dug, *e* u nastavku ostaje te genitivi glase: koteka, noseka, bogeca itd. Uz 25 primera koji se s njime slažu stoji ih 9 koji se sa „pravilom“ ne slažu.

A sad da pogledamo reči u kojima je pretposlednji slog kratak. U mome domaćem govoru taj je slog kratak na pr. u ovim primerima: dedek, volek, pesek (psić), krúhek, prstek, zobek, kamček, nožek, konjek, pebarek, mujcek, kokotek, Tonek..., stolec, bikec, celec, Beleč (Belečovi), Strelec, Zorec...; u genitivu *e* ne ispada (dedeka, voleka, stoleca...), te se dakle ti primeri slažu sa Torbarovim — Jagićevim pravilom. Ne slažu se s njime ovi primeri sa kratkim pretposlednjim slogom; cecek, kúpec, kosec, žrebec, konec, zvonec,

¹⁾ Isto je pravilo o hrv. kajkavštini u „Obzoru“ 1936, 14 marta, br. 63, postavio meni nepoznati g. Andrija Kulier. — B. Inhof u „Obzoru“ od 30 apr. 1938, br. 98: „Za hrvatska kajkavska i za slovenska imena na *-ec*, *-ek* vrijedi... pravilo, da se kod njih izbacuje nepostojano *e*, kad pretposlednji slog ima slabi dugi (uzlazni) akcentat“.

hasek, trošek; iako je i ovde pretposlednji slog kratak, *e* u nastavku u deklinaciji ipak ispada (cecka, troška...). Uz 18 primera koji se sa pravilom slažu imamo ih 8 koji se ne slažu.

Ta statistika pokazuje da za većinu slučajeva (od 60 slučajeva: 43) Torbarovo-Jagićevo pravilo vredi i za moj domaći govor; ipak mi ostaje jedna manjina slučajeva koji se ne slažu s tim pravilom (17). Kod toga primećujemo da su izuzeci u prvoj grupi (pretposlednji slog dug) do poslednjeg primera svi sama deminutiva, a izuzeci u drugoj grupi (pretposlednji slog kratak) sve samo nedeminutiva; to znači da je ono što na kraju krajeva odlučuje psihološki momenat deminutivnost (odnosno nedeminutivnost), a ne fiziološki momenat kvantiteta pretposlednjeg sloga, te je zato razumljivo što pravilo o deminutivnosti (ili nedeminutivnosti) skoro nema izuzetaka. Uostalom, kako će se Torbarovo-Jagićevo pravilo primenjivati na višesložne reči kod kojih je danas akcenat na pretposlednjem slogu: četrtak, žlápřtek, námerek, ráspřtek, ðpravek... ?¹⁾

Sad mi pak dolazi jedna neprilika: na teritoriji između Drave i Save, gde je mesto *-šak* nastavak *šek*, a pravi se razlika između nedeminutivnog *popka* i deminutivnog *noseka*, *Lujzeka*, očekivali bismo genitiv od *Gajšek-Gajška* (jer to prvobitno nije deminutiv), ali stvarno je *Gajšeka*, *Lendovšeka* i *Slomšeka*. Zašto ovde *e* ostaje?

Bismo li možda onim kvantitetskim pravilom — da se tako izrazim — mogli tumačiti deklinaciju *Gajšek -Gajšeka*, *Slomšek -Slomšeka*? Gosp. prof. dr. Fr. Kovačić²⁾ tvrdi da je *o* barem u prezimenu *Slomšek* kratko, te bi onda — prema spomenutom pravilu — deklinacija *Slomšeka* bila „pravilna“.

Da ostanemo zasada samo kod prezimena *Slomšek*. Kovačićevo tvrđenje o kratkom kvantitetu sloga *o* u tom prezimenu nije sigurno.

¹⁾ Gosp. Kulier je u svome gore spomenutom članku u „Obzoru“ razliku između oblika sa dugim i sa kratkim pretposlednjim slogom (zato, prema njemu, bez *e* i sa *e* u nastavku) spojio sa razlikom u značenju iste reči; kaže naime on: *Kranjec* u značenju čoveka iz Kranjske i *petek* u značenju dana imaju pretposlednji slog dug, te zato se *e* u gen. gubi: *Kranjca*, *petka*; jesu li pak to prezimena, pretposlednji je slog kratak, te se *e* ne gubi: *Kranjeca*, *Peteka*. Ima li u toj tvrdnji g. Kuliera išta istine? Pravi li se u hrvatskoj kajkavštini zbilja takva razlika u kvantitetu? Profesor, rodom iz Hrvatskog Zagorja, poriče da bi se tamo govorilo o „Kranjecu“, ako se radi o čoveku koji se zove *Kranjec*. Jedino bi to bilo moguće da kod prezimena u novije doba iz drugih uzroka preotima maha oblik sa *e* u nastavku, a da je skraćivanje pretposlednjeg vokala posledica toga, ne uzrok.

²⁾ ČZN XXVI (1936), 32.

Prema Orožnu (Das Bisthum und die Diözese Lavant IV, 151) bio je 1803—4 u Laškome kapelan „Slomšek Martin“; na koji kvantitet korenskog vokala pokazuje to pisanje?¹⁾ Gosp. školski upravitelj Smeu u Šmarju tvrdi da se to ime u narodu izgovara *Slaumšek* (dakle jako široko *o*, skoro *a* sa *u*), jednako kao što se tamo izgovara: *Baugg* (= Bog), *graumška* strela (= gromska), *bauggi* (= ubogi), *gospayd* (= gospod) — a to su svakako dugi vokali — dok se govori: *vuoda*, *kuonj*, *dvuor* (gde će *o* biti kratko). Ako uzmemo da je u *Slomšek* *o* dugo²⁾, onda nam ovo pravilo ne razjašnjava današnje deklinacije *Slomšek* u njegovom domaćem dijalektu, jer bismo prema onom pravilu očekivali baš *Slomška*.

Imam jedan naročiti razlog misliti da je *Slomšek* nekada u genitivu zbilja glasio *Slomška*. Žena kakvoga „Slomšeka“ zove se danas u Šmarju *Slomščca*, kao što se žena kakvoga „Zdolšeka“ zove *Zdolščca*. *Slomščicu* je najlakše tumačiti kao: Slomšk-icu (dakle od Slomšk-, ne od Slomšek-, od kojega bi bila Slomšeč-ica), tj. nekada je masculinum glasio Slomšek — Slomšk-a i ta je osnova (Slomšk-) u fem. ostala. Postavljam to kao hipotezu.

Ali rešavajmo pitanje bez te hipoteze! Kako dakle to da imamo na teritoriji između Maribora i Celja Slomšeka, Gajšeka itd., iako ta prezimena po svome postanku nisu deminutiva?

Prezimana su jedna naročita psihološka grupa reči, koja kao grupu veže u jedno baš to što su prezimana, a između fakata koji su psihološki vezani u jednu grupu dolazi do uzajamnog izravnavanja ili, da se „moderno“ izrazim, do gleichschaltovanja. Među prezimenima na *-ek* bilo je takvih koja su bez sumnje prvobitno deminutiva, na pr. Humek, Janžek, Tonček (danas u sav. dolini) Ježek, Petriček, Zupaneč, Božiček (u srezu Konjice), možda i Bobek.... kajk. Gregurek, Hanžek; u tim prezimenima se zadržalo *e* u nastavku (jednako u prezimenima: Matek < Maték, Govek < Govék³⁾); — kraj tih prezimena stajala su prezimana kao Slomšek, Gajšek....; iako to

¹⁾ Ramovš, Hist. gram. slov. jez. VII, 161, i istoga autora „Kratka zgodovina slovenskega jezika“, I (1936), 239.

²⁾ Naknadno sam, u sept. 1937, prikupio više materijala za dokaz o duljini vokala *o* u imenu Slomšek (Primedba u korekturi 1938. F. I.).

³⁾ U savinjskoj se dolini prezime *Matek* akcentuje: *Maték*; držim da je to *Matéjk Matejek*, deminutiv od *Matej*, *e* u *Matek* dakle prvobitno ne bi bilo poluglasno. Jednako bih ja tumačio prezime *Govek* (u gornjogradskom srezu): *Govéjk* < *Govéjek*. — Deo jednog sela kraj Sv. Pavla u savinjskoj dolini zove se *Matke* (ne znam kako glasi lok.: *Matkih* ili *Matkah*?).

nisu deminutiva, zadržavalo se *e* u njima zato što su kao prezimena ulazila u jednu psihološku grupu sa prezimenima u kojima je *e* ostalo zbog njihove deminutivnosti¹).

Vokal *e* je imao u nekim govorima potporu i u prezimenima na *-nɛk* (*nek*) iz *-nik*, o kojima sam već govorio gore pod III, kao što su: Župnek, Zalaznɛk, Zavrnɛk itd., u kojima vokalni elemenat u kosim padežima nije mogao ispasti, jer bi reči postale neizgovorljive²).

Držim da kod prezimena uopšte postoji težnja da se u deklinaciji ne izgubi njihova forma kakvu imaju u nominativu. To je naravno naročito na granicama drugih jezika u kojima se u deklinaciji svršetak reči malo ili nikako ne menja. Time dolazim k tuđim uticajima na pisanje i izgovor naših prezimena.

Pogledao sam u ljubljanske „Novice“ 1861, te sam našao da one ne samo u tuđim prezimenima padežne nastavke crticom odvajaju od njihove nominativne forme (Walterskirchen-a, Feyrer-a, Dreher-a, Mühl-feld-a, Hartig-a, Strail-a, Szécsen-a, Forgacs-a..., kod tuđih prezimena se često i danas takva crtica pravi) nego i kod domaćih: Zakrajšek-a, Gustin-a, Zalokar-ja, Zavinšek-a, Toman-a, Zdošek-a, Milic-ov.. (istina, pokatkada se pišu domaća prezimena i bez crtice: Ploja, Robiča, Slomšeka). Motiv odvajanja padežnog nastavka od prezimena samoga je težnja za izrazitim ispoljavanjem čiste forme prezimena (a to znači njegove nominativne forme). Za nosioca prezimena može to biti osećajna stvar; zato se ne čudimo što se ono odvajanje vrši kod prezimena, a ne i kod mesnih imena, kod kojih osećaj ne igra tako znatne uloge; u istim se „Novicama“ (1861) mesna imena, i tuđa, u kosim padežima pišu bez crtice, na pr.: „iz Marburga do Celovca“, „iz Bocna“, iz „Lvova“, iz „Braševa“, „v Damasku“, „v Poreču“, „v Turinu“ itd.³)

¹) Tako bih ja sebi tumačio i činjenicu što ima u mom rođenom dijalektu nekoliko vulgo-imenaa u kojima se *e* zadržava, iako nisu deminutiva: Zorec-Zorečovi, Belec-Beleca, Belečovi, Belek-Belekovi, Šilec-Šilečovi....

²) Kako se nastavci mogu zamenjivati, vidimo iz ovog slučaja: Gospodina Antuna Grmka (Grmek), školskog upravnika na Ježici kraj Ljubljane, nazivali su kod Sv. Lenarta nad Škofjom Lokom: Germik (onda genitiv: Grmika), jednako i neko u Lukovici kraj Kamnika. Po svoj prilici zbog ovog mešanja nastavaka došlo je do toga da su drugi to prezime menjali: Grmek-Grmek (iako za to *e* u govorima ljubljanskog okruga nema osnove — te isto prezime kao vulgo — ime jedne kuće na Homcu kraj Domžala glasi: „pri Grmk“ (sa akcentom na kraju).

³) U izvesnim, krajnjim slučajevima deluje i kod mesnih imena težnja za čuvanjem pune nominativne forme i u deklinaciji. — Mesno ime Rakek glasi svuda i uvek u genitivu: Rakeka („Rakka“ bi kao „Raka“ potpuno zbrisalo karakter reči). — O tome još niže.

Bilo je i u prirodi i u interesu ureda da se u svakom slučaju prezime vidi u pravom i čistom, dakle — nominativnom obliku; genitiv *Matka* mogao bi biti od nominativa *Matek* ili od nominativa *Matko*, zato je prirodno da se od prezimena *Matek* u genitivu dalo prvenstvo obliku „*Matek-a*“ (*Mateka*), da ne bi bilo nikakve sumnje kako se zapravo čovek zove, tj. genitivni se nastavak dodao čitavom nominativu, *e* se zadržalo. Razlog je isti koji je delovao u pisanju *Metelko-ta*, *Costa-ta*, *Kodelli-ta*, *Giontini-tovi*, *Stöckel-na* itd. Takvom je pisanju išlo u prilog pisanje prezimena na *-ek* germaniziranim nastavkom *-eck* ili *-egg*; ko je u nominativu na nemački način pisao *Slomscheck*, *Gajscheck*, *Kokoschinegg* (o tome gl. gori pod III), taj je, ma da je poreklom i bio Sloven, izgubio osećaj za prvobitni slovenski karakter nastavka, te je govorio ne samo nemački: „*Gib das dem Kokoschinegg*“ nego i slovenski: „*Daj to Kokošineku!*“ Slično je prvobitni *Zupanek* zbog nemačkog *Supanecka* (*Supanegga*) najzad dao i slovenskog *Supaneka*. Tako je tuđe pisanje prezimena počelo da utiče na njihov izgovor¹).

Kad sam u Rogacu, trgovištu koje je do nedavno bilo jako nemačko, pitao, kako se tamo zapravo menja prezime *Ogrizek*, moji informatori su se neko vreme kolebali, ali su najposle odgovorili da oni ljudi koji većinom nemački govore, i u slovenskom govoru dekliniraju: „pri *Ogrizeki*“ — pri *Brezinšeki*“²).

Kao što se vidi, na zadržavanje vokala *e* u nastavku prezimena na *-šek* mogla je delovati grupa prezimena na *-ek* koja su deminutiva (u krajevima gde se deminutivnost veže sa čuvanjem vokala *e*), dalje grupa prezimena na *-nik* (*-nek*, *-nak*), a i drugi uticaji, naročito i tuđi. Paralelizma sa nemačkim formama, kakva smo videli kod prezimena

¹) Isp. s time ovo: poljska prezimena prvobitno na *-ek* gube u deklinaciji *e*. Ali ako su se počela pisati nemačkim *-eck*, *-egg*, onda je *e* u deklinaciji ostalo. *Najdek* (od *najśc*, *najti*) se menjao: *Najdka*, *Najdku*, ali čim se počeo pisati *Neudeck* (kao da je nemačko ime) *e* se u poljskom govoru zadržalo. (O tome gl. *Bystroń Jan*, *Nazwiska polskie*, II izd., 1936, 154). — Osećaj tuđinstva svakako deluje na zadržavanje vokala; ne verujem na pr. da bi slovenačke novine bile pisale o austro-nemačkom ministru *Hussarku*, pisale su o *Hussareku*.

²) To je tim karakterističnije, jer narod sam govori samo o *Ogrisku*. To mi je sa sigurnošću utvrdio g. Ivan Glinšek, školski upravitelj u m. u Rogaškoj Slatini. Njegova je kći, učiteljica tamo, dala učenicima u 5 razredu da izmenjaju prezime *Ogrizek*; učenici, koji dotada još nisu menjali ličnih imena, pisali su zadatak neočekivano i bez pripreme — i što se pokazalo? Svi, bez izuzetka, menjali su *Ogriska*, *Ogrisku* (bez *e* u nastavku).

na *-ek*, kod nastavka *-ec* nije bilo, zato se *e* u nastavku *ec* mnogo manje zadržalo¹⁾.

Drukčije je bilo i sa nastavkom *ec*, ako se slovenački pisao kao *-ic*.

Ima mnogo slovenačkih prezimena koja se danas često ili isključivo pišu sa *-ic*. Takva prezimena jesu na pr.: Kastelic, Pitamic, Sajovic, Leskovic, Jugovic. Ipavic., Vidic, Škofic, Šubic, Šivic, Modic, Primic, Remic, Knific, Snedic, Krivic, Skubic... Od tih prezimena pišu se neka i na *-ec*: Kastelec, Sajovec, Lajovec, Leskovec, Remec (i Remc), Snedec, Šivec, Krivec (češće ipak Kastelic, Sajovic²⁾) Prezime *Vidic* piše se danas isključivo tako (samo kod Janka Kersnika, Zbr. spisi, IV, 1—2, 225, nalazim: *Videc*, *Vidčevi*), sigurno i *Šubic* i *Modic* (ali u Zagrebu je, prema Skoku, *Modec*) i *Knific*. Genitiv bi danas, barem u književnom govoru, glasio *Kastelca*, *Pitamca*, *Sajovca* (štampa se i *Sajovica*), *Lajovca*, *Ipavca*, *Remca*..., tj. tako kao da smo nominativ napisali sa *-ec* (pa i govori se nom. *Lajo^{ec}*...); *Vidic*, *Šubic*, *Modic* i *Knific* se menjaju sa vokalom *i*, dakle: *Vidica*, *Šubica*, *Modica*, *Knifica*, sigurno i: *Skubica*, valjda i *Jagodica*; u prvoj je grupi pred nastavkom sonant, u drugoj je kakav drugi konsonant. Upozoravam i na to da su reči druge grupe (sem jedne koja mi nije sigurna) dvosložne.

Sve su to prezimena iz ljubljanskog okruga, dakle s teritorije gde se poluglasnik nastavka *ec* u nominativu, sigurno u deklinaciji izbacuje. Zašto je u tim prezimenima vokal u pisanju do današnjeg dana ostao? Pisanje poluglasa znakom *i* prouzrokovalo je i izgovor nastavka sa čistim *i*, a time je bila prekinuta veza sa poluglasničkim nastavkom. Taj tako reći posebni nastavak *ic* išao je lepo i u okvir nemačkog jezika, koji ima od susjedstva sa severnim Slovenima (Poljacima, Česima) mnogo prezimena na *-ic*, a koji je imao i sa naše teritorije mnogo mesnih imena na *itz* (dakle: *-ic*), na pr.: *Feistriz*,

¹⁾ „Novice“ 1861 pišu o Trpincu, Verhovcu, ali o Palegeku i Hlubeku. — Pozajmicu iz češkoga *kolek* (taksena marka) menjali su nekada Slovenci obično *koleka*: štajerski Slovenci osećali su u toj reči deminutiv od *kol*, te su zato u deklinaciji ostavljali *e*, a što se tiče Kranjske, moramo pomisliti da je nastavak *ek*, dodat osnovnim rečima neposredno, nešto ređi (deminutiva su u Kranjskoj: *psiček*, *kotiček*, *nožiček*, *konjiček*, *voziček*, ., ne: *pesek*, *kotek*, *konjek*...) te je, donekle, stranac zadržavao neko vreme, tako reći, svoju autonomiju.

²⁾ Isp. *Levstik* i *Levstek*, *Luštrik* i *Luštrek* — *Jagodic* je valjda *Jagodič*. — O prezimenima na *-ic* Ramovš u „Zborniku“ u čast A. Beliča (1937), 341. Isp. i Skoka u „Etnologu“ (Ljubljana), VII, 58, 60.

Gonobitz, Reifnitz... Obrnuto se tuđi *-ic* u *firbic* (Fürwitz) u izgovoru *firbc* (*firpc*) — *firbca* (*firpca*) pomešao sa slovenskim *-ec*.

Prema svemu tome treba pisanje prezimena na *-šek* (sa *e*) po uzrocima delimice tako ocenjivati kao pisanje prezimena na *-ic* (sa *i*). Barem je moguća ta hipoteza.

Pita se sad još: nije li u čuvanju *e* u nastavku *šek* prezimena još poslednji ostatak delovanja etimologije tog nastavka (*iz -š(č)ak¹*). A priori sumnjamo da bi etimologija ostavila kakavgod trag u ostalim padežima kad je etimološka razlika, kao što smo videli u poglavlju II, između *-øk* i *-šek* izbrisana.

A ipak da vidimo kako je sa delovanjem etimologije u sličnim slučajevima!

Najpre bih ovde izneo neke reči — tuđice. Mesno ime *Cmurek* (nemački: Muregg) ne dolazi u obzir, jer je akcenat na nastavku, te već zato *e* u nastavku ostaje. Prirodno je i to da u prekmurskom *püşpek* (u Hrv. Zagorju prezime Pišpek), biskup, *e* ostaje. *Lorbek* (iz nem. Lorbeer) ima u Slov. Goricama genitiv: lorbeka (i kao prezime: Lorbeka). *Lüştek* (kod Pleteršnika i: luštrek, nem. Liebstöckl) ima u istim krajevima genitiv: lüşteka. *Čížek* (ime ptice i prezime, iz nem. Zeisig, a ovo iz poljskog, prezime Čížek je i kod Čeha, gen. Čížka), ima genitiv čížeka; *štiglec* (ime ptice, nem. Stieglitz, a ovo iz poljskog ili češkog) ima gen. štigleca. *Lünek* (Ak. Rj.: lunjak-lunjka, kajk. lunjek-lunjka iz nem. lun[e]) ima gen. lüneka. Možda mogu ovde navesti i ime *Hajnek*, gen. Hajneka, nem. Heinrich²). U svima tim rečima *e* se u nastavku sasvim jednako izogovara kao u „zobek“ ili „Tonek“ (naime široko otvoreno). Imam na umu tu i čitavu grupu tuđica na *er*, pozajmica naročito iz nemačkoga, kao: leder, mešter, majster (mojster) püter (puter), ceker (na zapadu nom.: cekra), küfer, ofer, kveder, pünfer (Pulver), gater, bider, klafter, flajšter, müšter, cuker, joger, jager, fajmešter (fanjmešter?), liter, boter, minister, meter, ...; genitiv tih reči glasi jedino: ledra, meštra, majstra, pütra itd., čisto kao prvobitno slovenske reči na *-er* (ъr), na pr.: sveder-svedra, vozger-vozgra koper-kopra... (prema takvim rečima u mom dijalektu i: sever-sevra). Čak i mlade pozajmice *kofer* i *cilinder* kod Slovenaca se menjaju: kofra, kofru³), cilindra, cilindru...; *Žumer-Žumra* (na pr. u Rogacu),

¹) Tako tumači Slomšeka prof. Fr. Kovačić u ČZN XXXI (Maribor, 1936), 31—32.

²) *Benedikt* je kod nas postao Bedenik („pri Sv. Bedeniki“).

³) Za *kofer* upotrebljavaju Slovenci i reč *kovčeg*, te se govori: v kovčeku (kao da je kovček).

Žiher-Žihra (Slov. Gorice); i *Maier* izgubio je svoje *e* u reči marof, a *Mieder* je u Kranjskoj modrc¹). Prema tome možemo reći da etimološko poreklo nastavka *-er* nikako nije odlučivalo o postojanosti ili nepostojanosti *e* u nastavku²). Tuđi nastavak *el* u reči *Zettel* (u popularnom izgovoru *Zettl*) gubi *e*: ceglc, kao u Kranjskoj pantlc (Bandl, što daje i: pantl, gen. pantlna), Riegel, Spiegel (Riegl, Spiegl) dali su u mom domaćem govoru: rig^la, spig^la (kao Misel: Mis^la), govori se i: rigel, špegel³).

Prelazim na reči koje su po etimologiji slovenske, ali imaju u nastavku *e* koje prvobitno nije bilo poluglas, koje su dakle u tom pogledu paralelne rečima na *-šek*. Ovamo ide reč *zajec*; tako se ona danas slovenački piše; prvobitno je tu bilo *ę*: *зайецъ*, ali se sa krajnjim

¹) Ne gubi se u deklinaciji *e* kod prezimena koja imaju sasvim nemački karakter kao: Kramer-Kramera. Protestantski reformator Martin *Luter* ima genitiv: Martina Lutra; valjda bi on povukao sa sobom i nedavnog kancelara Reicha Luthera (Isp. o tome poljski „Poradnik Językowy“ 1936/37, br. 1, str. 23). Uopšte bi se moglo reći da će posuđenice češće zadržavati *e*. Prezime *Wester* (Ljubljana) menjamo danas: Westra (pod uticajem latinskoga: vester, vestra?).

²) Teško bismo mogli naći primere za protivnu tezu. Zanimljiva je u tom pogledu reč *boter* (iz lat. *compater*); u mom domaćem selu Brezju, koje leži u zapadnom delu župe Sv. Jurija na Ščavnici, govori se *boter-botra*, a već u Seliščima, selu u istočnom delu iste župe, i na pr. u selu Črešnjevcima kraj Gornje Radgone, govori se: *boter* — *botera* („*botera* gren prosit“, „ne (bo) de treba iti za *botera*“); je li u tom izrazu koji se tiče crkvenog života, spada dakle u jednu konservativnu jezičku sredinu, *e* ostatak vokala u latinskoj reči *compater*? — U Središču nad Dravom je poznato prezime *Čulek* — *Čuleka* (zapravo se govori *Čoulek*); istorija tog prezimena kaže da je ono glasilo *Čulik*; genitiv je od *Čulik* naravno glasilo *Čulika*, današnji oblik *Čuleka* mogao bi biti ostatak nekadašnjega *Čulika*. — U Vidmu kod Sv. Jurija na Ščavnici je prezime *Ahec* (vulgo: *Ahečovi*): mesto *Ahac*? Sve su to samo osamljeni slučajevi.

³) Kako jako u Ljubljani deluje analogija prvobitno poluglasničkog nastavka *-sk* i na tuđe reči, vidimo u najnovije vreme iz slučaja kitajskog maršala sa prezimenom Čang Kaj šek. Ljubljanske novine vrlo često ili obično to prezime pišu kao jednu reč: Čangkajšek (ili Čankajšek), te onda to zbilja izgleda kao kakav Gajšek. Kad se pred kraj gogine 1936 opet jedanput mnogo pisalo o tom maršalu, ljubljanske su se novine kolebale u deklinaciji njegova prezimena, pisale su sad o Čankajšku, sad o Čankajšku (drugi oblik bio je 16, 17, 28 i 29. dec. u dnevnicama „Jutro“ i „Slovenec“ po svojoj prilici u većini). I češke su novine („Nár. Listy“) pisale o Čankajšku. Isp. sad člančić (delomice humorističan?): „Gospod Čangkajšek iz naših krajev u ljubljanskom „Jutru“ od 30 apr. 1938: da je kitajski maršal potomak jednog misionara rođenog u savinjskoj dolini. — Vrlo poznat je u svetu sovjetski novinar Radek, židov iz Tarnova u Poljskoj, Sobelson); poljske novine, razume se, pišu o Radku, ljubljansko pak je „Jutro“, barem 6 jan. 1937, pisalo o Radeku (jednako ljubljanski „Slovenec“ 3 febr. 1937).

slogom danas postupa kao da je poluglasno *e*: govori se *zajc*, *zajca* (i prezime: *Zajec*, *Zajc*, *Zajca*), u Slov. Goricama: *zavec*, *zavca*. Isto tako ima nosno *e* reč *mesec*: мѣсѣцъ, pa se danas može pisati i govoriti: *mesec*, gen. *mesca*, kao da je *e* poluglasno (u Slov. Goricama govori se jedino: *mesca*). Reč *pajek* (prezime *Pajek*, *Pajk*), provobitno: пажкѣ (u Slov. Goricama: *pavok*, *povoka*), ima danas gen. *pajka*: prezime *Pajek* ima gen. *Pajeka* tamo gde imamo i *Tončeka* i *Ġajšeka*. Od mnogih reči na *-telj*, koje se danas i u slovenačkome upotrebljavaju, jedina čisto slovenačka biće reč *prijatelj*, a ta se u narodu (u ljubljanskom okrugu) govori: *prjatu* < *prijatelj* < *prijatelj*¹⁾, kao *osu* < *oseļ* (осѣл). — Nastavak *-en* gubi svoje *e* u reči *kamen* te se danas, valjda u svima slovenskim dijalektima, govori: *kamna*, *kamnu*. Reč *koren* ima često (tako u mom domaćem govoru) akcenat na nastavku, te joj se već zato moglo *e* održati, jednako je sa reči *locén*, gen. *locéna* u Slovenskim Goricama; ovamo bi možda išlo i prezime *Mastén-ena* (oko Dravskog Središća), ako ide u red reči kao: *bolén*, *boléna*²⁾. Značajno je da prezimena *Majhen*, *Majcen*, *Brümen* u Slov. Goricama zadržavaju *e*: *Majhena*, *Majcena* (u Ljubljani ipak znadu pisati: *Majcna* (u Šmarju je *Majhnov Joško*, rodom iz *Prlekije*), *Brümena*).

U Kranjskoj može čak *i* u nastavku *ič* ispasti; prezime *Črnelč* je sigurno *Črnelič* (preko: *Črnelbč*). Etimologija tome nastavku nije pomogla da bi se čitav održao, kao što etimologija nije pomogla ni *človéku* da u nominativu ne bi bio *člo^gk* (preko: *človik*, *člov^gk*).

Prema svemu tome ne mogu verovati da bi u nastavku *šek* etimološko njegovo poreklo delovalo na njegovo održavanje u deklinaciji na jednom delu slovenačke teritorije. Uzroci tome su drugi; gore sam ih naveo.

* * *

Kao rezultat čitave ove moje rasprave je ovo: severoistočno-slovenački i susedni hrvatskokajkavski svet čine jednu jezičku celinu; to se pokazuje i u pojavama koje su u vezi sa nastavcima: *jak* (*-š[č]ak*), *-ek* i *-ec*.

¹⁾ O toj reči gl. sada Ramovšovu „Kratku zgodovinu slovenskega jezika“ (Ljublj. 1936), 238.

²⁾ Tuđice remen (Riemen), komen (Kamin) u Slov. Goricama zadržavaju *e*, jednako i ime *Šümen* (Simon).

V

Pitanje „A. M. Slomška“ i „Dr. Vladimira Mačka“

Tu prelazimo iz teorije u praksu, primenjenu nauku.

Radi se naime o praktičnom pitanju, kako treba u književnom jeziku (u dva svoja književna jezika) da menjamo: *Slomšek-Slomšeka* ili *Slomšek-Slomška*? *Maček-Mačeka* ili *Maček-Mačka*?

1. Najpre odgovaram na pitanje o Slomšku, i to u okviru slovenačkog književnog jezika. Istorisko-lingvistički momenat porekla nastavka *šek* ne igra tu nikakvu ulogu; istorija nastavka je podlegla psihološkoj sili koja je izjednačila ono što je prvobitno bilo različno. Da je govor Slomškova zavičaja slovenački književni jezik, mi bismo pisali *Slomšek-Slomšeka*, ne *Slomška*; pisali bismo tako ne zato što u *-šek* „e“ nije prvobitno poluglasnik, nego zato što se tako govori u kraju koji bi davao ujedno i osnovu književnog jezika. Drugi bi se krajevi tome morali prilagoditi.

Kao što vidimo, radi se ovde o odnosu između „provincijalizama“, „pokrajinskih“ govora, dijalekata s jedne strane i književnog jezika s druge. Slovenački književni jezik je *jedan* književni jezik i taj vredi jednako u Ljubljani i u Dolenjskoj Kranjskoj, gde je on nastao i gde ima svoj koren, kao i u Štajerskoj, u Slomškovu zavičaju; glasoslovlje njegovo ne može biti različito prema pokrajinama. Prema tome vredi i za *Slomška* glasoslovlje Kranjske Dolenjske te za to treba menjati u književnom slovenačkom jeziku: *Slomška*, ne *Slomšeka*. To je gledište koje treba svakako primiti.

Ali tu se protiv pisanja o Slomšku umeće jedan razlog koji po svojoj prirodi nije lingvistički (prof. Fr. Kovačić ga u ČZN, XXXI (1936) naziva „etnološkim“). Tvrdi se naime da treba prezimena govoriti i pisati tako kako ih narod u dotičnoj pokrajini govori — sasvim prema pravilu koje vredi za pisanje mesnih imena: da treba mesna imena pisati tako kako ih narod „na licu mesta“ govori. Prema tome trebalo bi menjati i u književnom jeziku *Slomšek* — *Slomšeka*, jer narod to prezime u Slomškovoju užoj domovini tako menja.

Ne mogu dati pravo tom „etnološkom“ razlogu za pisanje o Slomšku. Prvo: ni mesna imena ne pišemo u književnom jeziku uvek sasvim tako kako se ona govore na mestu samom; pišemo *Ljubljana*, iako narod do nedavno to mesno ime nije tako izgovarao (bila je *Iblana*, *ɔblana*); pišemo *Radovljica*, iako narod govori *Radolca*; pišemo *Brežice*, iako narod govori *Brešce*. Mnogih mesta u Koruškoj nećemo moći pisati prema mesnom izgovoru. Ipak ćemo pri-

znati da ono pravilo o pisanju mesnih imena u načelu vredi, te ćemo na pr. jedno selo na Murskom Polju pisati Vučja Ves (kako narod tamo govori), ne možda Volčja Vas ili Vučja Vas. Ali pravilo koje vredi za pisanje mesnih imena ne može vredeti i za pisanje prezimena. To izlazi iz prirode same stvari; eto ovako: velika je razlika između mesnih imena i između prezimena u tome što se mesno ime drži jednog mesta i to mesto ostaje uvek tamo gde ono jest, a prezime se seli od mesta do mesta, od pokrajine do pokrajine, prelazi od oca, koji se rodio, recimo, u šmarskom srezu, a kasnije se preselio na pr. u Ljubljani, na dete koje se rodilo već u Ljubljani, ali nosi, razumê se, ime svoga oca; koje mesto treba da bude onda merodavno za izgovor prezimena tog deteta, da li Ljubljana, gde se ono rodilo, ili Šmarje, gde se bio rodio otac i odakle polazi njihovo prezime? Tu će priroda učiniti svoje: iz Slomšeka će Ljubljana, naravno, stvoriti Slomška, iz štajerskog Bezenška svoga Bezenška, sasvim prema uzoru svoga *zlomka, Tončka, Andrejčka, koledarčka, koščka, postréščka*...; imali bismo onda oca Slomšeka (prema Šmarju u Štajerskoj), a sina Slomška (Ljubljana u Kranjskoj), oca Bezenška, a sina Bezenška... Ta će se mešavina vremenom sama urediti (a prirodi će naročito pomagati oni koji književni jezik pišu, te ga i gaje), i to time da nad lokalnim pojavama zavlada jedna „centrala“, nad lokalnim ili dijalekatskim izgovorom zavlada izgovor književnog jezika, prirodni izgovor one pokrajine koja je dala osnovu književnom jeziku, a to je kod Slovenaca Kranjska; tom govoru pripada u kritičkim slučajevima pravo na arbitražu. Ko bi protiv sile analogije, koja u slovenačkom centralnom, književnom izgovoru pokrajinskog Slomšeka menja u Slomška, forsirao Slomšeka kao izuzetak, taj bi ljudima stvorio jednu pravopisnu poteškoću više: pisci bi naime morali pamtiti da mogu menjati *Tušek-Tuška*, jer se Tušek rodio u Selcima u Kranjskoj, gde se *e* u deklinaciji u nastavku *ek* izbacuje, da mogu pisati *Gabršek-Gabrška*, jer se Fr. Gabršek rodio na gorenjskom Homcu, a da im nije slobodno pisati *Slomšek-Slomška*, jer se A. M. Slomšek rodio na Ponikvi u Štajerskoj gde *e* u nastavku *ek* često ostaje. Ko može znati gde se svaki čovek rodio, da bi ga onda „deklinirao“ prema dijalektu njegova rođenog mesta? I možemo li od svakoga tražiti ili očekivati da bude dijalektolog?

Lakše bi bilo u pitanju *Slomška-Slomšeka* uvažiti „etnološki“ moment, ako bismo u pismu razlikovali puno *e* od poluglasnika. „*Küzmič*“ može (ako hoće) zadržati taj oblik svog prezimena (dakle

oblik sa *ü* u Ljubljani i svuda, jer se glas *ü* može i u pismu označiti kao takav. „*Kušari*“ mogu ostati „*Kušari*“ uz „*Kuščare*“ i „*kuščare*“ jer ih podupire ortografija; iz istog razloga mogu „*Gabrški*“ ostati „*Gabrški*“ (pisati se dakle sa *š*, iako su drugde „*Gabrščki*“), „*Zupani*“ mogu ostati uz „*Župane*“; još i *Kremp* može ostati *Kremp*, iako zajedničku reč pišemo *krempelj*.. Drukčije je sa Slomškom: pisanom ili štampanom prezimenu Slomšek se ne vidi kako se ono na licu mesta izgovara, treba li *e* u njegovu nastavku uzeti kao znak za *e* ili za poluglasnik, jer oboje u pismu označavamo istim znakom *e*; ortografija nam ne daje sredstva kojim bismo mogli čitaocima pokazati (tako reći — narediti) da treba sa prezimenom Slomšek drukčije postupati nego na pr. sa zvončkom, starčkom, zlomkom, Bežkom, Režkom, Grmkom, Žužkom, Žmitkom, Svetkom... s kojima se u deklinaciji slažu i kranjski Tuški, Gabrški i Kogovski... Iz svega toga se vidi da je „etnološki“ princip, prema kojemu bi trebalo deklinirati Slomšek-Slomškega, ovde neprimenljiv¹⁾.

U Prilog Slomškega navodi se i jedan istoriski razlog. Pokazuje se na to da se u Slomškovo doba, na pr. u „*Novicama*“ pisalo o Slomšku kao i o Zakrajšku i Podliščeku, ne o Slomšku. Kad se radi o istoriji pisanja tog prezimena u starije doba, bilo bi važno znati i to kako je Slomšek i sam svoje prezime menjao; sačuvao nam se samo jedan slučaj u njegovoj korespondenciji u kojemu je on svoje prezime napisao u kosom padežu, god. 1856 je naime napisao Bleiweisu: „Bodite dobri Vašemu Slomšku“, i u tom jedinom slučaju *e* je ispušteno; prof. Kovačić drži da je to *e* Slomšku u peru, pišući u brzini, mehanički ispalo, ali sigurno to nije; moguće bi bilo misliti da je Slomšek svesno izostavio *e*²⁾.

¹⁾ Nekritično bi bilo u odbranu Slomškega pozivati se na slučajeve u kojima se u raznim jezicima ista prezimena različito pišu, na pr. u nemačkome: Mayer, Mayr, Meier, Majer. U tim je nemačkim rečima *ortografija* različita, ne izgovor ili deklinacija; u našem se pak slučaju radi o izgovoru i deklinaciji, dok ortografija u nominativu ostaje svakako ista. — Uostalom, i ovakav jedan ortografsko-promenljivi Mayer može jako smetati; ja na pr. često ne znam kako zapravo treba pisati Strossmayera.

²⁾ Slomšek je u jezičkim stvarima voleo naglašavati jedinstvo, te je kod toga „*Kranjcima*“ davao prvenstvo, zato bi bilo moguće misliti da je i svoga domaćeg Slomškega žrtvovao kranjskome i prema tome sveslovenačkom Slomšku. Ništa zato što su „*Novice*“ drukčije pisale: Slomšek je sam mislio o jeziku, te je mogao, barem pokatkada, više ceniti princip nego običaj. — „*Drobitince*“ je Slomšek sam uredio samo za god. 1846 i 1847; koliko vidim, ni u njima Slomšek prezimena ne menja, nego piše na pr.: „*Strašek Jakobu*“ (1846, 76), „*Pevec Gregorja*“ (ib. 105), ipak „*Podlomšekov sin*“ (ib. 144). Pisao je sve to Slomšek 10 godina pre onog pisma Bleiweisu sa oblikom „*Slomšku*“.

Istina je da se pisanje: *-šek*, gen. *-šeka* u slovenačkom dugo održavalo. U „Slov. narodu“ 1899 i 1900 nalazim Pavška, Verovška, Andoljška, Oreška (to su sama domaća prezimena), ipak i Bežeka i Veršeca, i to u jezičkom društvu sa Wittekom, nemačkim austriskim ministrom, i sa dva Čeha, sa Benišekom i Doufekom. Kako je kod toga delovala težnja za čuvanjem čitavog prezimena i u deklinaciji, težnja naročito živa u nemački obrazovanim i mislećim ljudima, vidi se iz toga što se pisalo: Veršec-a (sa crticom). Ta je težnja dala naviku te se zato ne čudimo što u „Zgodovini Tehn. akad. društva Triglav“, koja je izašla u Ljubljani god. 1906, nalazimo još Žiteka i Gorišeka, da je Ivan Vrhovnik u životopisu Fr. Podkrajška, koji je izašao 1919, još pisao o Podkrajšku, te da su još 1936 neki časopisi o ljubljanskom profesoru Rebku pisali kao o Rebeču. To su sve sporadične pojave, ali se čini da se danas opet množe.

Što se tiče specijalno Slomška, poslednjih je 35 godina u publicistici vladao genitiv Slomška. To je sasvim u skladu sa čitavim slovenačkim razvojem: Slovenci su prestali da pišu o Slomšku kad su se izgladivale razlike između „kranjskih“ i „štajerskih“ pisaca, razlike koje su se osećale još u poslednjoj četvrti prošlog stoleća, te se stvorilo potpuno literarno-jezičko jedinstvo, nastao nekakav književno-jezički centralizam. Tu i takvu najnoviju istoriju koja je dala današnji sveopšti uzus u pisanju prezimena kao što je Slomšek, ne možemo da prezremo kad o pitanju raspravljamo sa istoriskog gledišta¹.

Ako vredi što sam gore (u poglavlju IV) rekao o uzrocima održavanja *e* u nastavku *-ek*, onda imamo u pisanju Slomška delomice tragove istorije koja nije sasvim naša, te bih rekao: kao što ne odobravamo pisanje Fugner-a (sa crticom), tako nećemo odobravati ni pisanje Slomška, koje potseća na Kleinoschegga.

Uopšte, treba da se u načelu pitamo: moramo li prezimena istoriskih ljudi (naročito ako su ta prezimena još i danas živa) tako pisati kako su se pisala u doba kada su oni živeli, i tako jezički s njima postupati kako se u ono doba s njima postupalo?²) Što se tiče ortografije, istorisko pisanje uopšte ne važi; više odlučuje

¹) Šira slovenačka publicistika Slomška nije prihvatila, ipak je „Slovenski Učitelj“, organ katoličke učiteljske organizacije na pr. u sv. 11–12 godišnjaka XXXVII (1936) u nekim člancima pisao o „Slomšku“ i o „Slomškovih“ knjigah; kod toga pak treba upozoriti da glavni natpis tih rasprava glasi: „Rasprave o Slomškovih spisih“, da se piše o Vodušku (ne o Vodušku).

²) Može li jedno živo lice odlučivati samo o pisanju svog prezimena? Isp. „Naš jezik“ V (1936), br. 3., str. 71.

istorizam u oblicima prezimena: pišemo slovenački Primic, Kastelic..., dakle istoriski, ali pišemo danas Prešeren, i ako se Prešeren sam potpisivao Prešern ili Prešerin, dakle ga pišemo neistoriski, kao što pišemo prilično neistoriski i prezime Trubar (jer Trubar se većinom potpisivao: Truber). U slučaju Slomšek se ne radi ni o ortografiji ni o obliku nominativa, nego o deklinaciji, dakle o nečemu trećem. Iako su slučajevi Prešeren i Trubar nešto drugo nego je slučaj Slomškega, ipak sam ih ovde naveo, jer i oni pokazuju da život ne poštuje uvek potpuno istoriju.

Teza Slomšek-Slomškega nema u okviru slovenačkog književnog jezika potrebnog oslonca ni u filološkim, ni u etnološkim, ni u istoriskim momentima. Druga je stvar običaj, koji je u jezičkim stvarima jak činilac.

Sad prelazim na prezime *Maček*. To prezime je ista reč kao i *maček*. Deklinacija mačka, kao što smo videli u IV poglavlju, nije sumnjiva, pa bi se time i pitanje o menjanju Mačka moglo činiti rešeno, i to u smislu da treba menjati: Mačka, Mačku...

Ali taj bi zaključak od *mačka* na *Mačka* bio prebrz. Pokatkada se naime pojavljuje težnja za formalnim razlikovanjem prezimena, ako je jednako sa zajedničkim imenom, od tog zajedničkog imena. U poljskim pravopisnim raspravljanjima najnovijeg vremena čitam da bi gospoda koja se zovu Grudzień (i kod Slovenaca prezime: Gruden, gen. Grudna) ili Dudek (pupavac) ili Muzek, Zdebek, Gołek itd., htela da im se — sasvim protiv pravila koja vrede za zajedničko ime grudzień (ime meseca) ili za dudka — prezimena menjaju sa *e* u nastavku, dakle gen: Grudzenia, Dudeka itd¹). Stručnjaci, kao što su profesori Varšavskog univerziteta Stanislaw Szober i Witold Doroszewski, takvo razlikovanje odbijaju. Slučajno u poljskom jeziku pravi nešto neprilike jedno prezime koje isto znači što i naš maček, naime Kot: od kot (mačak) glasi dativ obično kotu, a od Kot morao bi glasiti Kotowi. Iz naših prilika navodim ovde da se slovenački nosilac prezimena *Svetel* danas piše *Svetelj*, da se u Ljubljani neko piše *Pritekelj* („pritekel“),

¹) „Poradnik językowy“, 1936/37. br. 1, str. 23. Čudnovato je kod toga da se takvi zahtevi tiču samo dvosložnih prezimena na *-ek*, a ne i višesložnih (na pr. Węgielek, Koperek, Opalek...). I „Język polski“, XXII (1937), br. 5, 159 konstatuje današnja nagnuća vlastitih imena da se otkinu od zajedničkih imena te da ostaju u nepromenjenoj formi, zato: Wróbakowi, Dudaka... Zagrebački „Jutarnji list“ je 23-III-1938 pisao o „d-r Josipu Nemecu“. Slične slučajeve opažam i u ljubljanskim novinama, piše se o „Antonu Germeku“ („Jutro“, 14, 15 i 16 avg. 1937. „Učiteljski Tovariš“ 19-VIII-1987), o „Ovseneku“, „Seliškeku“ („Jutro“ 30 i 31-VIII-1937) i o Poljaku „Golombeku“.

pa se o piscu, koji se zove *Mrzel* piše kao o g. *Mrzelu*; delovala je tu namera da se prezime formalno razlikuje od dotičnih običnih reči; htelo se time nekako skriti značenje reči, a valjda postići i to da bi se onda prezime, otkinuto od prideva, menjalo kao imenica, na pr. gen. Priteklja.

Kod prezimena *Maček* se takva težnja za razlikovanjem od mačka nije pojavila. Prezime *Maček* je kod Slovenaca prilično rašireno (ljudi koji se tako zovu ima ne samo oko Plištanja, odakle je bio i otac d-r Vladimira Mačka, nego i u Kranjskoj¹⁾), ono je narodno pučko prezime, a želja za spomenutim razlikovanjem je, držim, čisto „gospodska“. Promena *Maček* je zato za Slovence i sa gledišta slovenačkog književnog jezika zbilja rešeno: prezime *Maček* se menja kao maček, dakle: *Mačka*, *Mačku*... Sa učene strane se ipak nedavno izneo momenat težnje za razlikovanjem tog prezimena od zajedničkog imena zato da bi se obrazložilo zašto je kod štokavca težnja za pisanjem *Mačeka*; g. Slobodan Kovačević je u „Načem jeziku“ V (1936), sv. 2, 41 ustvrdio da se piše *Mačeka*, *Vodopiveca* „zato da bi se u našoj svijesti raskinula veza između ličnog imena i zajedničke imenice od koje je postala“. To tumačenje u našem slučaju neće vredeti; ne oseća potrebe za takvim razlikovanjem ni g. *Maček* sam, kad baš on piše *Mačka*, niti ga oseća narod u kojem je to prezime prvobitno domaće (ne boje se ni *Vodopivci* da bi ih ko držao za *vodopivce* mesto za *vinopivce*), a za štokavce bi tako obrazložavanje mogla protumačiti promena samo nekih prezimena, kao što su: *Maček*, *Vodopivec*, a van okvira razlaganja bi ostali svi drugi Jugosloveni i Sloveni uopšte kojih se prezimena svršavaju na *-ek*, a ne dolaze od zajedničkih imenica²⁾.

2) A kako je sa pitanjem: da li *Slomška* ili *Slomšeka*, da li *Mačka* ili *Mačeka* sa gledišta *sprskohrvatskog (štokavskog)* književnog jezika?

Što se tiče *Mačka*, mogao bi ko, pokazujući na mesna imena kao što su: *Mačkov kamen*, *Mačkovci*, *Mačkovac*, i na *Mačkovića*

1) Šurmin, *Naš jezik* V (1936), br. 3, 73, drži da su prezimena ne samo *Maček* nego na pr. i *Petek*, *Svetek*, koliko se nalaze kod Hrvata, izvorno prezimena slovenačkih doseljenika. Tako općenito se to ne može tvrditi; trebalo bi proučiti istoriju svakog od takvih prezimena posebno; samo po sebi moglo bi prezime *Petek* ili *Svetek* i kod hrvatskih kajkavaca prvobitno domaće biti. Prezime *Šwiętek* nalazi se u Poljskoj.

2) Ć. Kovačević navodi kao potvrdu svome razlaganju činjenicu što se negde reč *magarac* kao *psovka* akcentuje *magárac*. Ne mogu tu naći paralelizam sa gornjim slučajem; kod *psovke* bismo očekivali baš jednakost sa životinjom *magarcem*.

(prezime u Hrvatskoj) sa gledišta hrvatskosrpskog književnog jezika pitanje deklinacije jednako rešiti kao što smo ga rešili sa gledišta slovenačkog književnog jezika. Promenu Mačka podupirali bi za sve jugoslovenske govore, dakle i za hrvatskosrpski književni jezik, predstavnicima istorije jezika, naročito poznavaoći starocerkvenoslovenskog jezika naglašujući da su petъk i mačъk prvobitno jednake tvorbe, te se moraju zato danas jednako menjati¹⁾; ali tim jedinim razlogom slaviste-naučnici ne bi oborili opozicije; ta bi protiv njih isticala da nam je starocerkvenoslovenski jezik, istina, potreban za razjašnjava- vanje našeg današnjeg jezika, ali ne odlučuje o njegovoj pravilnosti, te upozoravala na sasvim druge momente koji naročito kod vlastitih imena dolaze u obzir.

O takvim momentima hoću sad da govorim.

Psihološki se pitanje o Slomšku-Slomšeku, Mačku-Mačeku pretstavlja čistom štokavcu drukčije nego Slovcu koji piše i govori svoj književni jezik. Štokavski srpskohrvatski jezik ne poznaje nepostojano *e*, nego samo nepostojano *a* (Leskovac-Leskovca, Ibrovac-Ibrovca), zato će onaj koji je štokavac, u kajkavskim imenima na-*ek* -*ec* hteti da održava *e* (kao da je to „etimološko“ *e*), pa će prema nominativu Slomšek, Maček hteti da menja dalje: Slomšeka, Slomšeku, Mačeka, Mačeku, kao što menja: učitelj, učitelja, učitelju... To je psihološki isti slučaj kakav se do nedavno dešavao kod Slovenaca koji imaju osećanje za nepostojano *e*, a malo osećanja, ili nikakvog²⁾, za nepostojano *a*, te su zato menjali: Aleksinac, gen. Aleksinaca, Kragujevac, gen. Kragujevaca...

Sama po sebi je zato prirodna pojava da beogradske novine, dakle novine u čisto štokavskoj sredini, pišu (držim, isključivo) o Mačeku. U zagrebačkim novinama, dakle u novinama koje izlaze na kajkavskoj teritoriji ali na štokavskom dijalektu, vlada u pisanju prezimena na -*ek* (pa i na -*ec*) prava anarhija³⁾: većinu ima svakako i u Zagrebu genitiv Mačeka, ali Mačkov organ „Hrvatski dnevnik“ piše Mačka⁴⁾. Gosp. A. Paunov tvrdi u „Našem jeziku“ V, 9, da 80%

¹⁾ Uglavnom tim razlogom brani Mačka d-r Đuro Šurmin u „Našem jeziku“ V (1936), br. 3, str. 72.

²⁾ Ima slučajeva u slovenačkome da je *a* (iz ѣ, њ) nepostojano: dan-dneva krepak-krepka, vogal-vogla (ali se govori i: vogala).

³⁾ Pratio sam u tom pogledu pisanje zagrebačke štampe u drugoj polovini jula i prvoj polovini avgusta 1936. „Obzor“, „Jutarnji list“, „Hrv. straža“ pisali su stalno Mačeka, „Novosti“ su pokatkada (na pr. 9 i 10 avg.) imali i Mačka.

⁴⁾ O „Mačku“ u „Seljačkom domu“, glasilu HSS, gl. „Naš jezik“ V (1936), br. 3, str. 74.

„naše štampe“, to znači sigurno: srpskohrvatske štampe, piše genitiv Mačeka, a ne Mačka.

Kako to da ljudi u kajkavskoj sredini i sa kajkavskim jezičkim osećanjem pišu Mačeka? Uzroka tome će biti više; prvo: u živom hrvatskom kajkavskom govoru samo se u jednom delu reči gubi u nastavku *ek* vokal *e* (u toj se grupi nalazi i maček), a drugom delu se zadržava (isp. gore pod III); oni koji su se udaljili od živog kajkavskog govora ili su mu se, rođeni gde drugde, premalo približili, brkaju jednu grupu sa drugom; kod toga u poslednje vreme, izgleda, uzima maha grupa u kojoj se zadržava *e*, pa se piše i o Klanjcu, o Grilecu, o Orelu, o Vrabecu...¹⁾; u tom pravcu deluje možda kod nekih i Boranićev „Pravopis hrvatskoga i srpskog jezika“ (5 izdanje, Zagreb 1930) gde na str. 34—54 čitamo da „slavensko nepostojano *e* ostaje u sklanjanju bez promene“ a svakako deluje i primer beogradskih novina, koje izlaze na čisto štokavskoj teritoriji, te im je već samo zato nepostojano *e* nešto tuđe; u južnijem delu našeg naroda kvare osećanje za nepostojanost vokala *e* turske reči na *-er* u kojima *e* ostaje: direk-direka, pendrek-pendreka, ekser-eksera, beleg-belega, ćustek, ešek, fišek... Od „Mačka“ odvraća i Beličev „Pravopis srpskohrvatskog književnog jezika“ (III izd., Beograd, 1934, str. 99).

Vidimo da kajkavska sredina napušta svoje nepostojano *e* i tamo gde ga živi kajkavski govor govori, te se svesno ili nesvesno prilagođava i u toj tački psihološkom nastavljanju čistih štokavaca koji nemaju osećanja za nepostojano *e*, pa ga zato u nastavcima kajkavskih imena (prezimana) u deklinaciji održavaju.

Tim tvrđenjem ulazimo u problem odnosa jednog dijalekta (hrv. kajkavskog govora) i srpskohrvatskog književnog jezika. Nije li to isti problem koji smo u okviru slovenačkog književnog jezika gore rešavali vežući štajerskog Slomšeka sa kranjskim i ujedno književnim Slomškom? Čini se da je to isti problem, ali ipak nije. Što kod slovenačkog Slomšeka-Slomška odlučuje, to je *jednakost nominativa* u

¹⁾ „Hrv. straža“ je 11 jula 1936 pisala: Klanjeca, u Klanjcu, iako tako u Hrv. Zatorju niko ne govori (g. prof. Oton Iveković, r. u Klanjcu, danas gospodar grada Tabora nedaleko od Klanjca, rekao mi je da narod zapravo govori: Klānec, gen. Klanjca). Zagrebačka „Večer“ je 15 jula 1936 upotrebila prezime Grilec u oblicima: Grileca, Grilecu, a „Novosti“ su pisale o Grilcu. „Novosti“ od 19 jula 1936 navele su nekoga Orela, a „Večer“ je 2 nov. 1936 pisala o „Josipu Vrabecu“ (u istoj belešci i oblik Vrabca). 28 dec. 1936 pisale su „Novosti“ o Večeslavu Zrcnu i o Tuhlju (Tuhelj, mesto u Hrv. Zagorju).

dijalektu štajerskom i u književnom jeziku, jednakost koja sa sobom donosi i jednakost dalje promene (i to u smislu „etnološkog“ razloga u prilog književnom jeziku). Drukčije nam stvari stoje kad raspravljamo o kajkavskom *-ek*, *-ec* prema književnom štokavskom *-ak*, *-ac* (iz *-ǣk*, *-ǣc*); *ovde je razlika baš u nominativu*: tamo: *e* — ovde *a*. Što sledi iz te razlike? bez sumnje to da štokavcima koji jezik govore bez gramatičko-lingvističke svesti reči na *-ek*, *-ec* po analogiji ne ulaze u kategoriju reči na *-ak*, *-ac*, nego da im ostaju posebna grupa, tamo negde gde je grupa *učitelj* sa genitivom: *učitelja*.

Što će na to reći oni koji *svesno* jezik govore te književni jezik traktiraju u vezi sa čitavim narodnim životom?

D-r Đuro Šurmin je u „Našem jeziku“ IV, 5 (1936), p. 141—142, ustao protiv pisanja *Mačeka* u „našoj dnevnoj štampi i hrvatskoj i srpskoj“, i to glavno iz dva razloga: iz lingvističkog razloga koji ne dopušta da bi se *e* u rečima kao što su *petek*, *svetek* (*Petek*, *Svetek*), *Klanjec*, *Gradec*... u promeni zadržavalo, i iz „etnološkog“ razloga koji ne dopušta da bi genitiv kajkavskog mesnog imena *Gradec* u srpskohrvatskom književnom jeziku glasio *Gradeca*, a od imena *Mali Gradac* u štokavskoj Srbiji: *Graca* (= *Gradca*). Ko u srpskohrvatskom književnom jeziku piše o *Mačeku*, *Kranjecu*..., taj kviri jezik. Tako Šurmin.

S tim izrazitim stanovištem se ne slaže g. A. Paunov u svom odgovoru na Šurminov članak, koji je izašao u istom časopisu, V 1 (1936), 8—11. Ne prima on Šurminovo tvrđenje o kvarenju jezika pisanjem o *Mačeku* ili *Kranjecu* za svaki slučaj; zavisi taj sud od toga kako mi gledamo na jedinstvo ili nejedinstvo svoga jezika. Tu je g. Paunov ukazao na principijelnu pozadinu ovog specijalnog pitanja. Ova je principijelna pozadina za rešavanje specijalnog pitanja vrlo važna stvar, zato hoću i ja da o njoj progovorim.

Šurmin je u toj stvari ostao nejasan. On ustaje, koliko ga ja mogu razumeti, protiv izraza za naš jezik: „srpsko-hrvatsko-slovenski“ u ustavu, jer taj jezik nigde ne postoji; u kakvoj je pak to vezi sa pisanjem *Mačeka* ili *Mačka*, to se iz njegove rasprave ne vidi; kad on osuđuje pisanje *Mačeka*, a ujedno govori o „političkoj filologiji beogradske štampe“ kao o nečem što nije dobro, možemo zaključiti da je za njega pisanje *Mačeka* znak mišljenja da ima jedan „srpsko-hrvatsko-slovenski jezik“ (valjda treba tu prema Šurminovu mišljenju istaći reč: jedan).

Jasnije se u svojoj raspravi izrazio g. Paunov. G. Paunov naime kaže: „Težište je čitavog problema u tome: imamo li mi na

političkoj teritoriji Srba, Hrvata i Slovenaca dva jezika ili jedan (ili možda 3)? Ako imamo dva, onda 80% naših novina imaju pravo kad pišu Dr. Mačeka. Ako imamo jedan: pravilno je (od Jesenica do Pirota) samo Dr. Mačka“. U alternativi: „dva jezika ili jedan“ misli g. Paunov po svoj prilici na srpskohrvatski književni jezik, s jedne strane, i na slovenački — s druge. A što je onda ono *treće* što bi se brojilo kad bismo računali sa *tri* naša jezika? Po svoj prilici bilo bi to eventualno „treće“ — hrvatskokajkavski govor, zato i g. Paunov pita: „Smijemo li mi otvoreno izjaviti: srpskohrvatski jezik je jedno, a narodni jezik g. Mačekovih sugrađana je drugo“.

Mislim da ne treba da se sa g. Paunovom kolebamo u odgovoru na pitanje, da li imamo jedan, dva ili tri jezika. Prirodni naš jezik, tj. jezik prostih naših ljudi, pučki jezik sa šarenilom dijalekata, jedan je, koliko se u prirodi, punoj nijansa, može o jedinstvu govoriti; taj jedan jezik može se nazivati „srpskohrvatskoslovenački“; to je kontinuum dijalekata sa malim razlikama u blizini, sa otstojanjem rastu i one; oštrijih granica u tom kontinuu nema. Razumljivost ili nerazumljivost govora tu ne odlučuje; pa govor severoistočnih Slovenaca može biti teško razumljiv jednom kranjskom Slovencu; koruški slovenački govori teško su razumljivi Slovencu iz dolenske Kranjske i slično na ostalom jugoslovenskom jezičkom teritoriju. Kao celina uzeti Slovenci se naročito u jezičkim oblicima manje razlikuju od štokavaca nego Bugari, kod kojih je deklinacija nestala. U kontinuum tog jednog prirodnog jezika spada, razume se, i hrvatsko-kajkavski govor.

Na teritoriji tog prirodnog „srpskohrvatskoslovenačkog jezika“ razvila su se dva književna jezika, srpskohrvatski i slovenački. Držim da ćemo svi postojanje dvaju književnih jezika priznati; time, naravno, ne prejudiciramo mogućnosti razvoja u pravcu jednog književnog jezika.

Nikako pak ja ne bih mogao uz ta *dva* književna jezika hrvatskokajkavskom govoru dati mesto kao trećemu. Hrvatskokajkavski govor se govori na teritoriji na kojoj vlada danas štokavski književni jezik, te je kajkavština *pod* njim narodni (pučki) govor kao što je drugde čakavština ili opet drugde kakav „mačedonski“ dijalekat.

Kad sam sebi — pa nadam se, i drugima — odgovorio na pitanje da li imamo jedan, dva ili tri jezika, idem da s te osnove posmatram pitanje pisanja Mačka, pa i Slomška.

Uzmimo prezime Maček kao reč hrvatskokajkavskog govora (ne slovenačkoga) — tako se ona u dnevnoj štampi uzima. Hrvatskokajkavski govor je jedan od dijalekata pod srpskohrvatskim knji-

ževnim jezikom; šta znači ta činjenica za pisanja Mačka ili Mačeka u tom književnom jeziku? Na to pitanje bi neko odgovorio: Književni jezik (pogotovo Vukov) je, barem u glasovima i oblicima, jedan „zatvoreni sistem“, zato naš srpskohrvatski književni štokavski jezik ne može da u sebi uvažuje ni kajkavsko tvrdo *č* (na pr. u nastavku *ič*, *ić*), ni *e* za *z* ili *b* (sneha), ni *j* za (rojen), ni oblik „u glavah“ itd., nego će se u svima takvim slučajevima držati *svojih* zakona. Taj je „apsolutizam“ književnog jezika sasvim razumljiv kod zajedničkih imenica, te se kod njih i sprovodi, ima pak svoje granice kod vlastitih imena, svakako kod mesnih imena, a valjda i kod prezimena (pisaćemo i u srpskohrvatskom književnom jeziku: Karlovec, Ivanec, Sisek... i prezime Spevec, Ivkanec...). Zato ćemo svakako u nominativu ostaviti kajkavski oblik Maček (iako ima u štokavskom zajedničko ime oblik: mačak), ali druga je stvar u genitivu i uopšte u geklinaciji: tu se kajkavski maček i štokavski mačak ne razlikuju više, jer genitiv od jednog i drugog nominativa glasi mačka, pa je zato prirodno da se u štokavštini piše *taj* genitiv, koji je ujedno i njegov genitiv, da se dakle piše Mačka. Ne znam zašto bi štokavac u tom slučaju hteo biti kajkavskiji od kajkavca samoga, te — na pr., s obzirom na istoriskog Slovaka Šulka, koji je pre 100 godina kod nas dao hiperkajkavskog Šuleka — hteo pisati o Mačeku.

Mogao bi sad ko reći da štokavac pišući o Mačeku neće u tome da bude kajkavac, štaviše, on piše tako zato, jer hoće da bude čist štokavac; njegov je štokavski govor jedan „zatvoreni sistem“ i u tu tvrđavu štokavac neće da pusti ništa strano, dakle ni kajkavsko *e* kao nepostojani vokal; baš tim razlogom obrazlaže štokavsko zadržavanje vokala *e* u kajkavskom nastavku *ek* g. Slobodan Kovačević u „Našem jeziku“ V (1936), br. 2, str. 41. Ali isti pisac dodaje (42): Istina je da u književnom srpskohrvatskom jeziku ne postoji nepostojano *e*, ali ono postoji u narodnom srpskohrvatskom jeziku. Postoji u njegovu kajkavskom dijalektu, i iz njega se polako uvlači i u književni jezik“. Tj.: ko priznaje jedinstvo narodnog jezika, mora uvažiti i kajkavsko *e* kao nepostojani vokal, ravan nepostojanom *a*. Time se proširila osnovica „zatvorenog sistema“, a to je sasvim prirodno danas, u ujedinjenoj Jugoslaviji. Vukovstvo koje je iz zbirki narodnih pesama isključilo kajkavsku pesmu, a iz rečnika kajkavsku reč kao „pokrajinsku“, danas, u promenjenim prilikama, je anahronizam.

Sa proširenjem osnovice „sistem“ se u nekom smislu produhovio. O promenama u njemu ne odlučuje više zvučna strana glasova, ne odlučuje pitanje da li je negde *a* ili *e*, nego *pokretnost njihova u*

jednom ili drugom delu naroda. Održavati vokal *e* u Mačeku zbog toga što štokavština ne poznaje pokretnog *e*, bila bi znak diktature jednog *materijalno* zatvorenog sistema: uvođenje nepostojanosti nominativnog *e* je znak duhovne diktature, koja, kao takva, nije više diktatura u rdavom smislu reči. Nepostojanost *različitih* vokala je u duhu našeg jezika.

Prema tome možemo reći: budući da hrvatskokajkavski govor nije jezik koji bi stajao uz srpskohrvatski književni jezik, nego ide zajedno sa štokavskim govorima pod jedan književni jezik, treba kajkavskog Mačka i u književnom srpskohrvatskom jeziku menjati: Mačka, Mačku... Držim da ovde mogu citirati g. Paunova koji kaže: „Ako imamo jedan (jezik), pravilno je (pisati) samo Dr. Mačka“.

Tako govore oni koji o pravilnosti jezika razmišljaju i koji manje više svesno govore. A oni koji jezik nesvesno govore, naviknuće brzo na nepostojanost vokala *e*; jedino bi im se pokatkada mogao poštokaviti nastavak i u nominativu, pa bi govorili: Mačak. Za naše štokavce neće biti teže naučiti da imamo u našem jeziku i jedno nepostojano *e* nego je bilo za kajkavce naučiti da imamo u našem jeziku jedno nepostojano *a*. Radi se tu u čitavim kategorijama odnosno grupama reči i zato takvo učenje nije teško ¹⁾.

Ostaje mi još slučaj *Slomšek*. Taj se slučaj razlikuje od slučaja Maček po tome što se on nalazi samo kod Slovenaca. Za štokavca on je *psihološki* sasvim isto što i Maček. Onih 80% srpskohrvatskih novina koje su dosada pisale Mačeka, pisale su i Slomšeka, ne zato što izvesni slovenački govori govore tako, nego iz razloga koje sam za Mačeka gore naveo. Ja koji predlažem oblik Mačka, predlažem istim razlozima u srpskohrvatskom književnom jeziku i Slomška. Ako mi Jugosloveni imamo jedan jezik (a narodni govor jest jedan jezik), mora štokavski srpskohrvatski književni jezik kao glavni književni izraz tog jednog jezika da barem toliko uvažuje slovenački književni jezik kao drugi književni izraz istog onog jednog jezika koliko uvažuje hrvatskokajkavski govor te će zato prihvatiti i Slomška. I opet koliko su srpskohrvatski književni jezik i slovenački književni jezik dva brata, ne bi bilo ni korisno ni lepo ako bi se jači

¹⁾ Teža je stvar kad se radi o pojedinim osamljenim slučajevima. Tako se na pr. unapred ne može znati kako mesno ime *Tuhelj* (Hrv. Zagorje) glasi u genitivu; gen. glasi: Tuhlja. U osamljenim slučajevima nije unapred sigurno ni svako štokavsko *a*; *Bihač* glasi zapravo u gen. Bihaća (Bišća), a često se piše Bihaća. *Tivat* bi stranci sigurno menjali: u Tivatu („Naš jezik“, IV, 1936, 215). Plural od reči *letak* se u Zagrebu često piše: letaci, a Slovenci uvek pišu: letaki.

bpat protiv manjeg brata prosto zatvorio u svoj „zatvoreni sistem“. Kakva „politička“ filologija“ bi možda govorila: do ut des! Priznajem Dr. Cicka (nom. Cacak), i Ti mi uvažuj A. M. Slomška (od nom. Slomšek).

3) Ima još jedan problem, naime ovaj: Ako štokavci pišu Mačeka zato što u štokavskom nema nepostojanog *e*, nastaje pitanje, zašto oni ne pišu redovno Korošeca, Ratajeca, niti da su bili u Ivanecu ili Petrijanecu (u Hrv. Zagorju) ili u Čakovecu, kad je i u nastavku *ec* nepostojano kajkavsko *e*?

Da štokavci imena na *-ec* drukčije traktiraju, na to je upozorio već g. Slobodan Kovačević („Naš jezik“, V, br. 2, 41); misli on da bi većina štokavaca od kajkavskih ličnih imena na *-ec* pravila prideve kao: Vodopivčev, Cesarčev, Gupčev, Zrelčev (prema tome, dodajem ja, bi valjda ista većina pravila i genitiv: Vodopivca, Cesarca itd., ne: Vodopiveca); a što se tiče kajkavskih *geografskih* imena na *-ec*, g. Kovačević sumnja da bi se ikoji štokavac našao koji bi govorio: u Čakovecu, Stenjevecu, Kupinecu... Prema tome ono tobožnje pravilo o štokavskom neuvažavanju kajkavskog nepostojanog *e* ne vredi za nastavak *ec*, pogotovo ne za geografska imena. G. Kovačević obrazložava štokavsko uvažavanje kajkavskog nepostojanog *e* u geografskim imenima time, „što potpuno osjećamo istovetnost kajkavskog nastavka *ec* sa štokavskim nastavkom *ac*“. To obrazloženje g. Kovačevića možemo primiti, samo ne znamo zašto ista „istovetnost“ kajkavskog nastavka *ec* i štokavskog *-ac* ne bi delovala i kod ličnih imena te bi štokavci i kod ličnih imena na *-ec* jednako bezizuzetno ispuštali *e* kao što ga ispuštaju kod geografskih.

Mislim da možemo tu razliku između geografskih i ličnih imena na *-ec* razumeti samo ako tačnije promotrimo odnose kod nastavka *ek*, te ih uporedimo sa odnosima kod nastavka *ec*. Kod kajkavaca ima mnogo ličnih i mesnih imena na *-ec*; kod štokavaca ima mnogo ličnih i mesnih imena na *-ac*; paralelizam je jasan, zato štokavac može kajkavska imena na *-ec* identifikovati sa svojim imenima na *-ac*, te mu Korošec, Ratajec, Ivkanec, Čakovec, Kupinec dobivaju genitiv Korošca, Čakovca itd., kao što mu Ibrovac, Aleksinac imaju genitiv Ibrovca, Aleksinca¹⁾. Druga je stvar kod kajkavskih imena na *-ek*; kajkavskih ličnih imena na *-ek* ima mnogo, geografskih malo²⁾; štokavci imaju ličnih imena na *-ak* (iz -ъk) malo, mesnih imena

¹⁾ *Leskovec* se zove nekoliko mesta u Sloveniji, Leskovac je u Južnoj Srbiji, *Šabec* je slovenačko prezime, Šabac je mesto u Srbiji.

²⁾ U slovenačkoj nalazim mesna imena: Orehek, Livek, Bajdek, Blošček, Šipek, Žrjavek... ali to su nekakva malo poznata sela, te njihova imena u opštoj

na *-ak* (iz *-ak*) valjda uopšte nema; tu paralelizma između kajkavskih i štokavskih imena nema i zato štokavcu imena na *-ek* ostaju kao nešto strano i zato on menja Mačeka, a ne menja (redovno) Korošca. Kao što vidimo, o postojanosti ili nepostojanosti kajkavskog *e* u štokavskom ne odlučuje činjenica nepostojanja takvog *e* u štokavskom, nego postojanje ili nepostojanje paralelizma između kajkavskih i štokavskih imena na *ec* (*-ac*) i *-ek* (*-ak*). K tome dolazi još jedna činjenica, naime ovo: u nastavku *ek* je *e* u kajkavštini samoj vrlo često postojano, naime kad su reči deminutiva, a kajkavskih deminutiva na *-ec* (sa postojanim *e*) je, koliko vidim, manje¹⁾.

Ako se u kajkavskim ličnim imenima na *-ec* pokatkada ipak u štokavskom u promeni održava *e*, dolazi to od toga što se ono održava u ličnim imenima na *-ek* (to su paralelne pojave). Kod geografskih imena na *-ec* takav uticaj od nastavka *ek* nije dolazio, prosto zato ne što geografskih imena na *-ek* zapravo i nema.

Kajkavsko-štokavski „nesporazumi“ u pitanju kajkavskog nepostojanog ili postojanog *e* dolaze od nastavka *ek*, i to od prezimena na *-ek*. Nastavak *ec* stoji tu u drugom redu. Mišljenje g. Kovačevića o nepostojanosti kajkavskog *-e* u štokavskom treba od geografskih imena na *-ec* proširiti i na lična imena na *-ec* i dalje na imena na *-ek*.

Zato će se morati promeniti pravilo u Boranićevu „Pravopisu hrvatskoga ili srpskoga jezika“ (5 izd., Zagreb, 1930) na str. 43—54 i pravilo u Belićevu „Pravopisu srpskohrvatskog književnog jezika“ (3 izd., Beograd, 1934) na str. 99., gde se ne navode nikakvi hrvatsko-kajkavski primeri²⁾, ali se zato navodi slovenačko prezime *Levec* sa promenom *Leveca* (adj. *Levečev*) odnosno *Vodopivec* sa promenom *Vodopiveca* — oblici koji su kod Slovenaca samih prosto nečuvani — kao što je za Slovenca varvarizam pisati o „gostovanju g. Josipa Rijaveca“ (tako su pisale jedne beogradske novine 2 marta 1937). O tome — sad Mirko Kovačić u „Našem jeziku“ V, 225—227.

4. U Pravopisima hrvatskosrpskog književnog jezika govori se o „slovenskom nepostojanom *e*“ koje „ostaje u promeni bez

---

jezičkoj svesti ne odlučuju; na pitanje, ima li mesnih imena na *-ek*, u prvom trenutku odgovorićemo „Pa valjda ih nema“. Mesna imena: *Žvabek*, *Rožek*, *Branek*, *Cmurek* tuđeg su porekla. *Osijek* (i u Slovenačkoj ima *Osek*) etimološki ne ide ovamo, ali bi mogao podržavati osećanje da *e* ne ispada.

1) Gore sam mogao navesti: *falačec*, *dečec*, *lajbec*..., ti imaju naporedo oblike na *-ek*.

2) Valjda zato ne: kako bi pravopis mogao kakvog hrvatsko-kajkavskog *Ivkaneca* braniti od štokavskog *Ibrovca*?

promjene“ (Boranić), te se slovenački *Levec-Leveca* ili *Vodopivec, Vodopiveca* (Belić) navodi uz ruski primer *Orel-Orela*, uz češki primer *Jireček-Jirečeka* i uz poljski primer *Jakobek-Jakobeka*. Kao što vidimo, ovde su ne samo Slovenci nego uopće svi Sloveni van hrvatsko-srpskog književnog jezika potegnuti u njegov strogi „zatvoreni sistem“ (isp. i g. Paunova u „Našem jeziku“ V (1936), br. 1, str. 10).

Ne bih ja prihvatio takav „sistem“ ni prema imenima nejugoslovenskih Slovena. Poljaci se zovu *Sławek, Bochenek, Czubek, Česi Šimáček, Havliček, Jireček.* ; u Poljskoj su mesta: *Włocławek, Sosnowiec, Żywiec.* . . Hoćemo li zbilja u Poljskoj železničku kartu uzeti do *Sosnowieca*, do *Żywieca*? Poljaka bi, da to čuje, glava zbolela, kao što nas vredi kad u poljskim novinama čitamo o *Kragujevacu*. U *duhu* našeg jezika je pisati o *Włocławku, Sosnowcu, Żiwcu*, o *Sławku, Šimáčku, Havličku* i *Jirečku.* . . a i o ruskom „krušku“ (kružok). Takvim postupkom ćemo ujedno pokazati da znamo u praksi izvoditi Slovenstvo o kojemu često govorimo. U susret nam tu dolazi na pr. Poljak Josip Rossowski, koji u varšavskom „Poradniku jezykowom“ (1936/37, br. 4/5), str. 68, preporučuje da bi se u srpsko-hrvatskim imenima, kao što su *Karlovac, Šabac*, a u nastavku u poljskom pravopisu ispuštalo kao da je poljsko nepostojano *e*, jer bi pisanje o „*Karlovacu*“ značilo „*kaleczenie*“ (sakaćenje, ranjavanje) srpskohrvatskog jezika, kao što bi značilo neprijatno vredanje poljskog jezika kad bi ko u rečima *Sosnowiec, czepiec* u deklinaciji *e* ostavljao.

Kao istoriski primer za gledište kakvo su u pisanju slavenskih imena sa pokretnim vokalom dosada zauzimali naši pravopisi, služi Slovak Šulek, zaslužni ilirski novinar i leksikograf, čije se ime u genitivu kod nas piše: Šuleka (Dukat u „Našem jeziku“ V, 224—225). G. Slobodan Kovačević nam (u „Našem jeziku“ II, 1936, br. 2, str. 41) tumači zašto u tom imenu uvek pišemo *e*: što tu nema nikakva kolebanja, uzrok je taj što u ovom slovačkom prezimenu mi ne vidimo nikakvu vezu sa bilo kojom riječi našeg jezika iz koje bismo ga mogli izvesti. Tako je sa češkim imenima: *Jireček, Havliček, František*, itd. Tu ostaje *e*, jer osećamo da ta imena nisu srpskohrvatska... (U tom smislu i Ivšić u „Hrv. jeziku“ I, 54).

To obrazloženje delimice vredi, ali samo delimice. Vredi ono koliko ističe osećanje stranog ili tuđeg karaktera imena kao uzrok zadržavanja vokala *e*, ali kod toga moramo pitati *za koga* je nešto tuđe i *šta* mu može tuđe biti; ime Šulek može za jednog čistog štokavca zvučiti tuđe, a ne može se reći da to ime ne bi moglo

biti, po čitavom svom karakteru, „srpskohrvatsko“; kome Šulek zvuči tuđe, njemu bi zvučalo tuđe i *Tušek*, i *Fuček* i *Petanjek*, zvuče mu tuđe i sva takva hrvatsko-kajkavska i slovenačka imena; nema tu granice između naših kajkavskih i nekih severoslovenskih imena na *-ek*. Ali g. Kovačević u svom razlaganju ne misli, čini se, toliko na nastavak koji bi davao imenima Jireček itd. tuđi karakter, koliko na etimologiju: ona nam se čine tuđa, jer u svom jeziku ne nalazimo reči od kojih bismo ih izvodili; zbilja Jireček, Havliček nisu imena koja bi nam bila tako jasna kao što su na pr. naša imena na *-ić*: Popović, Jovanović, Pavlović itd., ali nisu nam odmah etimološki jasna ni sva naša imena, na pr. Kačić, Lepušić, Oršić, Užarević (i južnjak naš ne bi znao reći od čega dolazi Deželić), a naročito mnogo će biti baš opet kajkavskih imena koja se ne svršavaju na *-ić* kod kojih ne ćemo moći odmah reći odakle ih izvoditi: je li *Tušek* u prvom trenutku etimološki jasniji nego *Šulek*? S druge strane: nije li poljsko ime *Stawek* nama etimološki sasvim jasno? da ga pišemo Slavek, ko bi rekao da to nije naš kajkavac? A da ne delimo nastavak od korena, da uzmemo utisak celine imena: ne zvuči li kajkavsko ime Vidiček, Gradiček... sasvim češki? Hrvatskog studenta g. Ivanička (Ivaniček) u Varšavi su zbog njegovih imena držali za Čeha, ali njegovo je ime sigurno naše: Ivanič-ek. Nije moguće u praksi u svim slučajevima povući strogu granicu između naših kajkavskih i severnoslovenskih imena baš na *-ek*: zato će onaj koji piše o Mačku i o Slomšku pisati i o Jirečku i Slawku.

Zagreb, mart 1937.

Fr. Ilešić